

Iskustva studenata oštećena vida u treningu orijentacije i kretanja

Puljić, Karla-Neda

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:154238>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Iskustva studenata oštećena vida u treningu orijentacije i kretanja

Karla-Neda Puljić

Zagreb, lipanj 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Iskustva studenata oštećena vida u treningu orijentacije i kretanja

Karla-Neda Puljić

prof. dr. sc. Tina Runjić

dr. sc. Dominik Sikirić

Zagreb, lipanj 2024.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad „*Iskustva studenata oštećena vida u treningu orijentacije i kretanja*“ i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Karla-Neda Puljić

Zagreb, lipanj 2024.

Zahvale

Veliko hvala mom komentoru Dominiku Sikiriću na uloženom trudu, strpljenju i pomoći tijekom pisanja ovog diplomskog rada. Hvala Vam, profesore, na prenesenom znanju i podršci tijekom cijelog studija.

Hvala i svim profesorima koji su mi, tijekom ovih pet godina, prenijeli svoja znanja, ali još važnije ljubav prema struci.

Hvala mojim roditeljima, bratu i sestri na podršci, ljubavi i razumijevanju koje su mi pružali tijekom studija. Posebno hvala mom stricu koji mi je bio velika motivacija za odabir i upis upravo ovog Fakulteta. Striko, ovaj diplomski rad posvećujem tebi!

Hvala svim prijateljima na bezuvjetnom prijateljstvu i podršci, ali i na svim osmjesima i zagrljajima koji su spajali sve raspade sistema između predavanja i ispitnih rokova. Hvala što ste vjerovali u mene i što ste mi bili vjetar u leđa.

Hvala svim framašima, svim mladima iz oratorija Dominik Savio na Jarunu, svim salezijancima koji su me pratili tijekom studija i koji su mi pružili priliku da razvijam svoje talente i da, zajedno s njima, rastem u malim stvarima. Hvala što ste, često puta neznanjući, bili moja mirna luka tijekom studentskih dana.

I na kraju, hvala Tebi koji si mi bio najveća utjeha i izvor radosti u svim lijepim i manje lijepim životnim trenucima. Neizmjerne Ti hvala na svemu onome što sam, zajedno s Tobom, gradila kroz ovih pet godina.

„Kamen što ga odbaciše graditelji postade kamen zaglavni.

Gospodnje je to djelo – kakvo čudo u očima našim!“

(Ps 118, 22-23)

SAŽETAK

Iskustva studenata oštećena vida u treningu orijentacije i kretanja

Studentica: Karla-Neda Puljić

Mentorica: prof. dr. sc. Tina Runjić

Komentor: dr. sc. Dominik Sikirić

Edukacijska rehabilitacija/Modul: Rehabilitacija osoba oštećena vida

Sažetak rada:

Trening orijentacije i kretanja studentima oštećena vida pruža mogućnost obuke za sigurno i samostalno kretanje. Cilj ovog rada bio je pružiti uvid u dobrobiti treninga, ali i u izazove s kojima se studenti Sveučilišta u Zagrebu susreću u treningu orijentacije i kretanja. Istraživanje je provedeno u svibnju 2024. godine, a u istraživanju je sudjelovalo pet studenata oštećena vida sa zagrebačkog Sveučilišta koji su stanovnici studentskog doma Cvjetno naselje. Podaci su prikupljeni metodom polustrukturiranog intervjua. Rezultati pokazuju da obitelj igra bitnu ulogu za ulazak studenata oštećena vida u trening orijentacije i kretanja, a za samostalno kretanje studenata važna je prilagođena i poticajna okolina koja prepoznaje njihovu potrebu za samostalnošću u kretanju. Nakon provedenog treninga orijentacije i kretanja došlo je do povećanja samostalnosti studenata, a trening je utjecao i na pojavu pozitivnijih stavova studenata po pitanju njihovog kretanja. U budućim istraživanjima potrebno je ispitati kakva su iskustva studenata oštećena vida s treningom orijentacije i kretanja koji dolaze s drugih Sveučilišta u Hrvatskoj, ali i kako su mjesto stanovanja i dostupnost usluga treninga povezani sa upisom studija.

Ključne riječi: studenti oštećena vida, trening orijentacije i kretanja, prilagodba okoline

SUMMARY

Experiences of visually impaired students in orientation and mobility training

Student: Karla-Neda Puljić

Mentor: Tina Runjić, PhD

Co-Mentor: Dominik Sikirić, PhD

Graduate Study of Educational Rehabilitation - Rehabilitation of Persons with Visual Impairments

Summary:

Orientation and mobility training provides students with visual impairments the opportunity to learn how to move safely and independently. The aim of this study was to provide insight into the benefits of this training, as well as challenges faced by students at the University of Zagreb during the orientation and mobility training. The survey was conducted during May 2024 and involved five visually impaired students from the University of Zagreb who reside in Studentski dom Cvjetno naselje. Data were collected using semi-structured interviews. The results show that family plays essential role in encouraging visually impaired students to engage in orientation and mobility training. To achieve independent mobility, supportive and adaptive environment that recognized need for independence in movement is crucial for visually impaired students. Following the completion of orientation and mobility training, there was an increase in the students' independence, and also training led to more positive attitudes towards their mobility. Future research should examine the experiences of visually impaired students from other universities in Croatia with orientation and mobility training. Additionally, it is important to explore how the place of residence and the availability of training services is related to university enrollment.

Key words: visually impaired students, orientation and mobility training, environmental adoption

SADRŽAJ

Sadržaj

1. UVOD	1
2. CILJ I ISTRAŽIVAČKO PITANJE	4
3. METODE ISTRAŽIVANJA.....	6
4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	8
4.1. Izazovi prije ulaska u trening orijentacije i kretanja	10
4.2. Izazovi tijekom treninga orijentacije i kretanja.....	23
4.3. Izazovi nakon treninga orijentacije i kretanja	39
5. DISKUSIJA	48
6. ZAKLJUČAK.....	54
LITERATURA	56

1. UVOD

Postoji više različitih definicija orijentacije i kretanja. Mršić (1995) orijentaciju i kretanje definira kao skupinu vještina koje slijepim i slabovidnim osobama omogućavaju samostalno, sigurno i učinkovito kretanje. Samostalno kretanje podrazumijeva kretanje osobe oštećena vida neovisno o videćem vodiču, dok se pojam sigurno kretanje odnosi na sposobnosti osobe da realno procjeni prostorno-vremenske koncepte te da precizno primjeni naučene tehnike i vještine u određenim situacijama, a da pri tome ne ugrozi svoj tjelesni integritet. Uz samostalnost i sigurnost pri kretanju, važno je i da osoba oštećena vida postigne brzinu kretanja koja je približna ili jednaka prosječnoj brzini kretanja videće osobe odnosno da se osoba oštećena vida kreće učinkovito (Mršić, 1995). Zovko (1994) nudi odvojene definicije orijentacije i kretanja. Orijetaciju definira kao znanje o tome gdje smo. Ona, kao takva, zahtijeva od osobe sposobnost opažanja i pamćenja mjesta, predmeta koji su joj važni za snalaženje u prostoru, kao i razvijenu sposobnost utvrđivanja prostornih odnosa. Kretanje se definira kao sposobnost slijepa osobe da se uspješno i samostalno kreće od polazišne točke do svog odredišta.

Upravo je cilj treninga orijentacije i kretanja osposobljavanje osoba oštećena vida za sigurno i samostalno kretanje (Blasch i Stuckey, 1995). Pregledom literature dobiva se uvid u dobrobiti koje trening orijentacije i kretanja donosi osobama oštećena vida. Tellefson i sur. (2019) navode kako se trening orijentacije i kretanja pokazao učinkovit u poticanju neovisnosti osoba oštećena vida u svakodnevnom funkcioniranju, dok drugi autori navode da trening orijentacije i kretanja dovodi do poboljšanja kvalitete života te povećanju društvene interakcije (Malik i sur., 2018; Kamali i Ashori, 2023). Uz navedene dobrobiti, trening orijentacije i kretanja omogućuje osobama oštećena vida razvoj ključnih vještina koje su im potrebne za samostalno kretanje što obuhvaća korištenje javnog prijevoza, kretanje po vanjskom prostoru te samostalno kretanje po poznatim i nepoznatim prostorima. Navedene vještine koje stječu kroz sam trening orijentacije i kretanja povećavaju njihov stupanj mobilnosti ali i sigurnost tijekom kretanja.

Studenti oštećena vida predstavljaju specifičnu skupinu populacije u obrazovnom sustavu te se, uz brojne akademske izazove, susreću i s brojnim praktičnim izazovima u svom svakodnevnom funkcioniranju. Ako promatramo visokoškolsko obrazovanje i dalje imamo relativno mali broj slijepih osoba koje se odlučuju za pohađanje fakulteta, budući da visokoškolsko obrazovanje nije

obavezno (Kiš-Glavaš i sur., 2008). Autorica navodi da, u odnosu na druge skupine osoba s invaliditetom, osobe oštećenog vida imaju pozitivniji stav prema radu, priličnu želju za zapošljavanjem, visoku razinu samopouzdanja i aktivno poduzimaju korake prema konačnom zaposlenju. Kako bi se premostio jaz u stupnju obrazovanja osoba oštećena vida i opće populacije, gdje se pokazalo da osobe s invaliditetom imaju niži stupanj stručne spreme (Babić i Leutar, 2010) potrebno ih je uključiti u trening orijentacije i kretanja koji je jedan od glavnih preduvjeta za njihovo samostalno funkcioniranje.

Da bi provedba treninga bila smisljena za studente važno je da okolina prepozna njihovu potrebu za samostalnim kretanjem te da, u tu svrhu, bude dovoljno prilagođena. Okolina je uglavnom uređena po nekim standardima koji odgovaraju populaciji videćih osoba, ali to ne znači da je ona dovoljno dobro prilagođena za kretanje osoba oštećena vida (Zovko, 1994). Istraživanja (Koutsoklenis i Papadopoulos, 2014; Crandall i sur., 2001) koja su se bavila upravo temom prilagođenosti okoline za samostalno kretanje osoba oštećena vida potvrđuju da postoje određeni nedostaci u ovom području, a u okviru ovog diplomskog rada govorit će se o stupnju prilagođenosti Zagreba za samostalno kretanje osoba oštećena vida.

Studentima oštećena vida od velike je važnosti da su visokoškolske ustanove dovoljno prilagođene za njihovo samostalno kretanje, a praksa pokazuje da to često puta nije slučaj (Otyola i sur. 2017; Omede, 2015). Kretanje po kampusu, lociranje zgrada i pristup učionicama mogu biti izazovni (Richardson i Roy, 2002) stoga se studenti oštećena vida, uz pomoć instruktora orijentacije i kretanja, nastoje unaprijed upoznati s prostorom visokoškolske ustanove kroz učenje trasa koje će koristiti tijekom pohađanja nastave. Ovakva vrsta pripreme pokazala se donekle korisna, ali ne i dovoljna za samostalno kretanje studenata oštećena vida s obzirom na to da, unatoč unaprijed naučenim trasama, studenti i dalje nailaze na neočekivane prepreke u okolini zbog kojih dolazi do pojave straha i nesigurnosti tijekom samostalnog kretanja (Lourens i Swartz, 2016).

Osim poteškoća sa samostalnim kretanjem studenti oštećena vida nailaze i na brojne druge probleme i izazove u postizanju svojih akademskih ciljeva. Pokazalo se da se velik broj studenata oštećena vida suočava s negativnim stavovima okoline o njihovom obrazovanju što uključuje negativne stavove kolega ali i profesora (Cheong i sur., 2012; Omede 2015; Lourens i Swartz, 2016), a rezultati dosadašnjih istraživanja ukazuju i na problem niske upućenosti profesora i asistenata u obrazovne potrebe studenata oštećena vida (Otyola i sur., 2017). Zbog toga dolazi do

izoliranja studenata oštećena vida u nastavnom procesu, koji navode da su tijekom predavanja morali podsjećati profesore na svoju prisutnost na nastavi te da su ulagali dodatni napor kako bi izvršili svoje obaveze, ali i do izostanka prilagodbe strategija poučavanja koje su naklonjene studentima oštećena vida (Oats i Disele, 2019). Osim toga dostupnost literature na Brailleovom pismu pokazala se kao jedan od najčešćih izazova s kojima se studenti susreću (Hougann, 1987), a rješavanju ovog izazova doprinijelo je uvođenje novih tehnologija koje se koriste za prevođenje crnog tiska na Brailleovo pismo (Cheong i sur., 2012).

S obzirom na nedostatak istraživanja na području Republike Hrvatske koja se bave tematikom pristupa treningu orijentacije i kretanja cilj ovog diplomskog rada je istražiti iskustva studenata oštećena vida u treningu orijentacije i kretanja te dobivanje uvida u njegove dobrobiti u svakodnevnom funkcioniranju.

2. CILJ I ISTRAŽIVAČKO PITANJE

Cilj ovog diplomskog rada je istražiti kakva su iskustva studenata oštećena vida koji su prošli trening orijentacije i kretanja te pružanje uvida u koristi treninga iz njihove perspektive.

U skladu s ciljem istraživanja razvijena su sljedeća **istraživačka pitanja** kojima se ovaj rad bavi:

1. Izazovi prije ulaska u trening orijentacije i kretanja
 - 1.1. Kako i na koji način se mjesto stanovanja i dostupnost usluga odrazilo na uključivanje u trening orijentacije i kretanja?
 - 1.2. Kolika je bila motivacija za ulazak u trening i koliko je toj motivaciji doprinijela podrška okoline?
 - 1.3. Kakva su bila očekivanja i vjerovanja u vezi ishoda treninga orijentacije i kretanja prije samog ulaska u trening?

2. Izazovi za vrijeme treninga orijentacije i kretanja
 - 2.1. Koliko vremena je uloženo u sam proces treninga i kako je to usklađeno sa ostalim obavezama?
 - 2.2. Na koje prepreke je naiđeno tijekom samog procesa treninga?
 - 2.3. Koliko je stručnost rehabilitatora pomogla u procesu treninga OiK i je li prijenos znanja bio zadovoljavajući?

3. Izazovi nakon treninga orijentacije i kretanja
 - 3.1. Postoje li određeni problemi vezani za gradsku infrastrukturu koji su izazov prilikom samostalnog kretanja?
 - 3.2. Mišljenje o korištenju novih tehnologija u orijentaciji i kretanju i smatrate li da olakšavaju samostalno kretanje?
 - 3.3. Smatrate li da je okolina dovoljno prilagođena (zvučni semafori na raskrižjima, taktilne crte vodilje, taktilna polja upozorenja) za sigurno kretanje?

4. Opisati koristi treninga orijentacije i kretanja.
 - 4.1. Kretanje prije ulaska u trening OiK
 - 4.2. Dobrobiti treninga u svakodnevnom životu
 - 4.3. Promjene nakon završenog treninga OiK u odnosu na razdoblje prije treninga

5. U kojoj mjeri se u svakodnevnom životu primjenjuje naučeno
 - 5.1. U kojoj se mjeri koriste naučene tehnike prilikom samostalnog kretanja na novim trasama?
 - 5.2. U kojoj mjeri se koriste naučene tehnike prilikom samostalnog kretanja na poznatim trasama?
 - 5.3. Je li trening orijentacije i kretanja ispunio očekivanja i smatrate li da se, nakon završetka treninga, možete sigurno i samostalno kretati?

3. METODE ISTRAŽIVANJA

Uzorak sudionika koji su bili uključeni u ovo istraživanje je prigodni i namjerni. Prednost namjernog uzorka je u mogućnosti da se ranije stečena znanja o populaciji prikupe sukladno specifičnim istraživačkim ciljevima (Milas, 2005). Autor navodi kako prigodnim uzorkom nazivamo uzimanje dijela osnovnog skupa populacije koji su nam zbog određenih razloga pristupačniji za istraživanje.

Kriterij za uključivanje u istraživanje bio je da su sudionici studenti oštećena vida koji studiraju na Sveučilištu u Zagrebu, a smješteni su u Studentskom domu Cvjetno naselje te da su prošli trening orijentacije i kretanja. U istraživanju je sudjelovalo pet (5) studenata od toga četiri (80%) slijepe studentice i jedan (20%) slabovidni student, odnosno, u istraživanje je uključena većina populacije.

Podaci su prikupljeni putem polustrukturiranog intervjua što znači da su sudionicima postavljana pitanja otvorenog tipa koja su bila unaprijed pripremljena. Polustrukturirani intervjui, kao metoda prikupljanja podataka, korišten je kako bi se dobili što konkretniji odgovori koji dublje zadiru u tematiku istraživanja, istraživač se držao zadanog okvira pitanja kako bi se postigla struktura i usmjerenost razgovora na temu, a daljnja razrada pojedinih pitanja kao i način oblikovanja istih relativno su slobodni (Lamza Posavec, 2021).

Istraživanje je provedeno kroz svibanj 2024. godine. Četiri intervjua provedena su uživo, u prostorijama Studentskog doma Cvjetno naselje, dok je jedan intervjui proveden online putem. Intervjui su trajali od 40 do 60 minuta. Provođenje intervjua nastavljalo se sve do trenutka procjene istraživača da je tema istraživanja iscrpljena što se uočava iz ponavljanja razmišljanja ispitanika. Dakle, došlo je do teorijskog zasićenja koje se definira kao nepojavljivanje novih značajnih podataka (Strauss i Corbin, 1990).

Svi intervjui bili su snimani diktafonom, a zatim, u svrhu obrade podataka, doslovno transkribirani te dalje analizirani. Kao način obrade podataka korištena je tematska analiza sadržaja. Transkripcija intervjua za cilj je imala dublje uranjanje u dobivene podatke prije njihovog kodiranja, a samo kodiranje podataka provedeno je u dvije faze. Prva faza uključivala je početno kodiranje, preslagivanje i razvrstavanje podataka te uočavanje njihovih sličnosti (Milas, 2005).

Druga faza kodiranja dobivenih podataka bila je potrebna kako bi se dobiveni materijali dodatno kategorizirali i strukturirali, a uključivala je:

- Opisno kodiranje (pojednostavljenje i sažimanje na vlastite sastavnice)
- Strukturalno kodiranje (primjenjuje izjave koje proizlaze iz specifičnih istraživačkih pitanja ili teme istraživanja)
- Podkodiranje
- Simultano kodiranje (dva ili više koda)
- Kodiranje emocija
- Evaluacijsko kodiranje (sudionikova evaluacija iskustva)

Sudionicima je na licu mjesta pročitana Suglasnost o sudjelovanju u istraživanju, te su na uvjete iste, pristali usmenim putem. Kroz Suglasnost, sudionicima je dodatno pojašnjen način prikupljanja podataka audio zapisom, te im je pojašnjeno kako i na koji način će se osigurati anonimnost njihovih odgovora, odnosno, odvajanjem identifikacijskih podataka od snimljenih audio zapisa (Čorkalo Biruški, 2013). Za sudjelovanje u istraživanju sudionici nisu dobili nikakvu naknadu.

Ovo je prvo istraživanje, na području Republike Hrvatske, koje iz perspektive studenata oštećena vida daje uvid u izazove koje sa sobom nosi trening orijentacije i kretanja.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Iz analize prikupljenih podataka dobivena je tablica u kojoj su predstavljene ključne teme koje su vezane za iskustvo studenata OV i trening orijentacije i kretanja. Dobiveni podaci mogu se kategorizirati u tri kategorije: **izazovi prije ulaska u trening OiK, izazovi tijekom treninga OiK, izazovi nakon treninga OiK.**

Tema/kategorija	Podtema/potkategorija	Primarni kodovi
Način kretanja prije ulaska u trening OiK	Ovisnost o roditeljima	Socijalno ograničavanje OOV Strah roditelja
	Tehnika videćeg vođača	Potreba OOV za videćim vođičem Ograničenja tehnike videćeg vođača
	Prilagođenost Zagreba za samostalno kretanje OOV u odnosu na mjesto stanovanja	Zvučni semafori Infrastrukturna prilagođenost Zagreba za kretanje OOV Dostupnost/prilagođenost javnog prijevoza
Utjecaj okoline na ulazak u trening OiK	Obitelj kao podrška	Osamostaljenje Prezaštitnički odnos prema djetetu OV/nepoznavanje kompetencija OOV
	Negativni stavovi okoline	Neinformiranost okoline Neprihvaćenost od strane vršnjaka
Očekivanja prije ulaska u trening OiK		Previsoka i nerealna očekivanja od treninga OiK Nedovoljna informiranost o treningu OiK
Izazovi tijekom treninga OiK	Nedostatnost vlastitih kompetencija	Strah od kretanja Vrijeme prilagodbe na trening

	Komunikacija s okolinom	Iskustvo u komunikaciji s okolinom Socijalna interakcija Svjesnost OOV o potrebi za pomoći
	Vrijeme uloženo u trening	Trening kao prioritet u odnosu na druge obaveze
Instruktor OiK		Nedostatak stručnog kadra Način i metode rada Utjecaj instruktorskih uvjerenja na trening OiK Odnos instruktor-korisnik
Tema/kategorija	Podteme/potkategorije	Primarni kodovi
Dobrobiti treninga OiK		Naučene tehnike Sigurnost prilikom kretanja Samostalnost/samopomoć Negativni aspekti treninga
Motivacija	Motivacija za ulazak u trening	Samostalnost
	Motivacija tijekom treninga	Povećanje ciljeva u odnosu na porast motivacije u različitim stadijima života Utjecaj vremenskih uvjeta tijekom treninga na motivaciju
	Okolina kao motivator tijekom treninga	Prijatelji kao motivator Obitelj kao motivator OOV koje su prošle trening kao motivator
Bijeli štap	Korisnikov doživljaj bijelog štapa	Sram od bijelog štapa u pubertetu Odbijanje bijelog štapa u pubertetu Prihvatanje bijelog štapa
	Percepcija bijelog štapa od strane okoline	Neprihvatanje bijelog štapa Pozitivna diskriminacija OOV
	Kretanje nakon treninga OiK	Važnost samostalnog kretanja

Izazovi nakon treninga OiK	Okolina kao izvor pomoći	Lakši i brži pristup informacijama
	Aplikacije kao izvor pomoći	Korištenje aplikacija u svrhu provjere rute Izazovi u primjeni aplikacija
	Kretanje po novim trasama	Strategije istraživanja novih trasa Oprez Koncentracija Brzina hoda
	Kretanje po poznatim trasama	Veći stupanj opuštenosti Automatizacija Neočekivane prepreke

4.1. Izazovi prije ulaska u trening orijentacije i kretanja

Prvi izazov koji je naveden odnosi se na **način kretanja prije ulaska u trening OiK**. Sudionici navode da su se prije ulaska u trening ovisili o roditeljima, a kao primaran način kretanja ističu tehniku videćeg vodiča. Iskustva studenata OV prikazana su u sljedećim citatima:

Ovisnost o roditeljima:

Sud. 02: *Do četvrtog srednje su me zapravo roditelji vozili u školu. Ja sam se kretala po unutarnjem prostorima sa štapom, po vanjskim ne. Učila jesam orijentaciju nešto sitno ali zapravo pravo kretanje je za mene počelo sa upisom fakulteta, kad sam došla u Zagreb.*

Sud. 02: *Mislím, sve sam morala zapravo organizirati tako da me netko može odvesti, dovesti i sve ostalo što bi trebalo s tim da moji roditelji isto tako rade, imaju puno svojih obaveza i to je iziskivalo jedan veliki trud sa njihove strane i zalaganje što njima nikada nije bio problem ali je i organizacijski bilo teško jer ono... Mene roditelji voze i dovoze iz škole i ono sad kolegica nakon škole "Ej ajde hoćeš s nama na kavu?", a mene mama već zapravo čeka jer ona mama ne može znati dal sam dogovorila nešto.. Tako da eto.*

Sud. 03: *Sigurno da sam ovisila o njima. Ovisila sam i kada sam krenula u trening, a ovisim i sada u nekim situacijama kada sam kod kuće u smislu, naravno sada mogu ići sama, ali u početku kada sam tek ulazila u to bila sam ovisnija. Naravno da, prije treninga i tijekom treninga pogotovo, nisam nigdje išla sama i bilo je ono, ako roditelji mogu odvesti će me, ako ne mogu neće. S time da nisam bila zakinuta za kretanje jer meni je bilo dobro, živjeli smo sa bakom koja je bila u mirovini, i ona se zapravo dosta meni posvetila tijekom odrastanja i školovanja tako da je baka servis bio uvijek dostupan tako da nisam osjetila tu zakinutost ali da nije bilo bake bilo bi ponekad jer jednostavno oni rade i ne mogu drugačije.*

Sud. 04: *U Karlovcu su me uvijek ili moji vozili, a i kako sam još nešto vidio, imao bi pratnju nekoga. Kada sam došao u Zagreb, defektologinja, koja je bila sa mnom od prvog osnovne do četvrtog srednje, ona mi je rekla da u Vinko Beku postoji odjel za odrasle koji provode tu orijentaciju.*

Sud. 05: *Pokušavala sam ja, recimo, oko svoje kuće, kako imamo dosta veliku kuću i vrt i polje, to sam znala pokušavati malo bez štapa. Čak sam malo pokušavala i sa štapom dok još nisam znala tehniku, nekako intuitivno, kako bih ja mislila da to treba ići. To sam malo pokušavala. Onda se znalo dogoditi da se zagubim. Ne zagubim se nešto previše ali bi mene uspaničila ta situacija jer znam da se moji uspaniče ako skuže da sam se zagubila. Nekako je i meni ta panika postala reakcija iako sam kasnije skužila da nije baš pravilna. Onda bih, kako bi me to uspaničilo, i moje, onda se stvarno znalo dogoditi da sam izbjegavala se kretati. Ono, to najčešće ne bi predugo trajalo jer imala sam puno energije i morala sam barem malo, oko kuće, prošetati ili tako nešto.*

Tehnika videćeg vodiča ističe se kao primaran način kretanja studenata oštećena vida prije ulaska u trening:

Sud. 02: *Uz pomoć videćeg vodiča i po unutarnjim prostorima uz pomoć štapa. Kada sam dobila štap tu neku sitnu kliznu tehniku su mi bili pokazali, a pravi trening sam zapravo počela... Ja sam trening imala, mene su uzeli da me nauče u centru Silver, sa 14 godina*

sam prvi put bila tamo na orijentaciji i kretanju i tamo smo učili neke osnovne tehnike korištenja štapa, učili su me kretanje u prometu i takve stvari ali zapravo ja za to nisam imala priliku pravu iskusiti taj trening dok nisam došla u Zagreb.. I onda sam zapravo radila druge trase i ono što je meni trebalo.

Sud. 03: *Uvijek su me oni (nap. a. roditelji) vodili. Ja sam od rođenja slijepa tako da nije bilo drugog načina. Uvijek sam išla s njima i dok sam bila skroz mala vodili su me za ruku, a onda kasnije kada sam rasla onda su im pokazali tehniku videćeg vodiča i tako sam se kretala.*

Sud. 04: *U Karlovcu ne jer kada sam se kretao po mjestu kako nije bilo prometa i neke opasnosti to sam bez štapa, a u grad bi uvijek išao s nekim.*

Sud. 05: *Sa bratom sam znala, kada bi šetali, on me vodio. Tada ne bih imala štap. Nekako i njemu nije pasalo da ja imam štap, a i meni je svatko govorio drugačije, da mogu ga mogu imati i ne moram pa dok sam još bila u fazi da me bilo sram imati ga onda je bilo lako me nagovoriti da ga nemam, i ne bi ga imala. Onda to nije bilo baš najbolje jer njemu (bratu) padne koncentracija, zapričamo se malo i ja već ne skužim da je neka prepreka bila tako da sam u zadnje vrijeme njega (nap. a. štap) počela nositi onako baš svugdje.*

Jedna od sudionica navodi **i nedostatke tehnike videćeg vodiča** kao načina kretanja OOV:

Sud. 05: *Da, samo mi je bilo problematično recimo kada osoba uopće ne započne nekakvu komunikaciju sa mnom nego me ide voditi negdje pa **dok ja skužim kamo me vodi** i dok joj objasnim kamo idem. To mi je znalo biti malo problematično. Ili ono kada su velike gužve u tramvajima pa se ljudi na ulazu guraju ispred mene da bi mogli izaći, pa dok se nađem na kojem mjestu nigdje ne smetam nikome. To mi je bilo malo izazovno. Što se tiče tog, da znala sam prihvatiti pomoć nekada kada nešto znam jer mi se tada hoće da mi osoba pravi društvo. Čula sam poslije od instruktora da to nije baš najispravnije tako da sam poslije znala napraviti da osoba ta, da joj kažem da bude samo uz mene, da se ja sama još malo praksiram, da je to nešto što ne znam najbolje onda radije ne prihvatim pomoć. Znalo mi se dogoditi, to mi je*

najgore, da osoba zna kamo me vodi, ne znam neko kolega s faksa, i sada se mi zapričamo i ja automatski više ne pratim dal dobro idemo. Onda skužim da osoba ide nekim drugim putem do mog paviljona i odjednom ipak ne zna gdje se nalazimo i sada on meni kaže a mi smo sada tu i tu, kamo bi trebali ići. Meni je teško njima objasniti da ja idem skroz drugim putem i ako idem kojim. Ako pokušam objasniti ti moji orijentiri, najčešće, toj osobi baš puno ne znače.

Uz načine kretanja studenata OV prije ulaska u trening pojavila se i potkategorija koja se tiče **prilagođenosti Zagreba za samostalno kretanje OOV** s obzirom na to da sudionici navode lošu prilagođenost okoline u mjestu stanovanja. Glavne prilagodbe koje su navođene su: **zvučni semafori, infrastrukturna prilagođenost Zagreba za kretanje OOV, dostupnost javnog prijevoza i prilagođenost javnog prijevoza.**

Sud. 01: *U Zagrebu se slijepoj osobi dosta jednostavno kretati jer je dosta stvari prilagođeno. **Ima jako puno zvučnih semafora** i stvarno onako ima i cesta koje su podignute tako da razumijemo što je cesta što pločnik. Ja sam s otoka Raba tako da tamo to nije tako. Nekada, tamo kad idem sama hodati ponekad nisam sigurna što je cesta, a što pločnik. Na Rabu sama i ne hodam tako tim više što nema zvučnih semafora. Kada usporedim Rab sa Zagrebom, ja sam sa Zagrebom više nego zadovoljna.*

Sud. 01: *Ja sam u Zagrebu zapravo od osnovne škole i, zapravo, orijentaciju i kretanje sam isključivo radila po Zagrebu kao osnovnoškolka u trećem/četvrtom razredu kad smo krenuli raditi orijentaciju i kretanje po vani. Prvo smo radili orijentaciju i kretanje u zatvorenom prostoru. Na Rabu sam imala priliku u srednjoj dobiti rehabilitatora iz Zagreba koji je par dana prošao sa mnom neke bitne trase na otoku ali on je i sam rekao da je dosta stvari jako teško u tako kratko vremena naći i proći i uopće naći orijentir i naći način kakao biti siguran, naučiti to da mogu reći "Meni je ovo cesta, meni je ovo pločnik i ja sam tu ili tu", tako da ono. Imala sam par dana rehabilitatora ali uvijek smo se više fokusirali više na Zagreb jer, ja sam znala još u osmom razredu da u srednju školu želim ići u Zagreb i da ću vjerojatno studirati u Zagrebu tako da smo se uvijek fokusirali na Zagreb.*

Sud. 02: *Živim van Rijeke i ne postoji način da se ja tamo samostalno krećem. Sve je puno neprilagođenije, sve je puno teže i jednostavno nisam mogla sama puno stvari odrađivati što me ograničavalo u mom društvenom životu, u aktivnostima, u hobijima.*

Sud. 02: *...zapravo ja sam se počela pravo kretati tek kada sam došla tu Zagreb jer u Rijeci ne da nisam htjela nego nije bilo prilike. Stvarno nije bilo prilike. Ja sam naučila tu trasu do svoje srednje škole ali najveći problem je bio što je mene mama morala odvesti do autobusne stanice svako jutro, a stanica je stup u žbunju u sred zavoja. Tu i osobe koje vide kada ugledaju autobus, trče preko zavoja da bi ušle u bus što je jako nezgodno za slijepu osobu. Tako mnoge prepreke na tom potezu gdje sam živjela i onda zapravo vozili me ili ne u školu bilo je potrebno uložiti vrijeme na mene i onda smo zaključili da, s obzirom da koliko vremena odlazi i na jedno i na drugo, više ima smisla da me voze, bilo je lakše u tom momentu, nije imalo više smisla.*

Sud. 04: *Ja sam iz Karlovca, završio sam gimnaziju u Karlovcu. Iz prigradskog sam naselja kod Karlovca. Tu nije bilo puno prometa i takvih stvari pa evo npr. kada sam išao u drugom srednje, tada sam krenuo sam na autobus. Autobusna stanica je bila onako u mom mjestu, nije bilo prometno. Imao sam bijeli štap ali čak nekako ga nisam ni nosio nego kao ono, kad nije bilo prometa.*

Sud. 04: *Pa, kako ja nisam baš iz centra grada mene su uvijek, npr. vozili u centar grada i uvijek sam se po Karlovcu kretao s nekim. Bilo je par puta kada sam se kretao sam i to sam već naučio te poznate trase. Definitivno u Karlovcu nema ni zvučnih semafora toliko. Ima ih, ali ne toliko i po meni još je najveći problem zašto bi osoba npr. ja sam se planirao preseliti u Zagreb. Zato jer, evo iz mog mjesta, gdje sam pored, imamo dva autobusa u danu da mene vozi do gradu ali to je premalo dok tu u Zagrebu mogu svako malo na tramvaj ne moram na to gledat. Mislim da je to jedan problem. Zagreb i Karlovac ili bilo koji drugi manji grad. Prvi problem je to možda i manjak zvučnih semafora ali bi rekao da je daleko veći problem što osoba nikada neće moći voziti auto i ako nema dostupan i čest javni prijevoz ne može ništa.*

Sud. 01: *Na dosta mjesta nema još zvučnih semafora, ali ja se opet vraćam na moj otok Rab gdje nema ničeg i ja sam zato sa Zagrebom stvarno jako zadovoljna i uopće mi je nezahvalno reći da nešto nije kako treba. Mislim da me jedino malo muči što navečer znaju ugasiti u potpunosti semafore, tipa nakon 22 h. Mislim da to možda ne bi trebalo gasiti nego dosta smanjiti pa da se mi eventualno dosta približimo semaforu da ga čujemo. I znaju nekada u tramvajima, iz nekog razloga, ugasiti one glasovne najave što mi isto baš ne odgovara jer sad kad smo se na to navikli onda nam se baš i ne da brojati stanice. Nekada davno prije, kada toga nije bilo, to nam je bilo skroz normalno, a danas kad smo se naučili da nam svaku stanicu najavi e... Sad kad toga nema onda nam to nedostaje.*

Sud. 02: *Sad za infrastrukturu nisam sigurna ali mogu reći da me jako živciraju parkirani auti po nogostupima, jako me nerviraju. Sad nije problem kad je nogostup širok, ali kada je jako uzak onda, mislim, treba se izlaziti full na cestu, a neke ceste su jako prometne i jako brze pa je to onda malo onako „zakučasto“.*

Sud. 02: *Zvučnih semafora ima ali ih fali još na nekim križanjima, neka križanja su baš onako... A ima nekih križanja koja su, usprkos zvučnim semaforima, isto opasna pa ih ja ne prelazim sama. Staze vodilje su odlična stvar, ja ih jako volim. One bi bile super stvar, recimo, na širokim prostorima. Kada imate orijentire onda vam staza vodilja zapravo ne treba, možete pratiti zid, travu... Lako se snaći ali kada je širok prostor staza vodilja meni bi bila idealna zato što se onda imam po čemu ravnati.*

Sud. 03: *Postoje, sama činjenica da nisu svi semafori ozvučeni. Oni semafori koji su ozvučeni, kvare se. Ja sam pisala, konkretno kad se ide do mog faksa, jednom semaforu ne radi zvuk. Pisala sam gradu Zagrebu ali ništa to. Ono što je meni, recimo, problem kada se do neke zgrade dolazi na način da se prolazi, konkretno ću navesti primjer, u Martićevoj, Booksa, književni kafić. Do toga se, ako se ne varam, dolazi na način da se prođe kroz neki parkić, a tamo su često neka događanja. I sada, ja uvijek pratim nešto i kada je ulica pratim zid, travnjak, nešto, a kroz taj parkić, ne znam možda ima orijentir koji mi nitko nije pokazao, ali puno mi je teže kada je nekakav široko otvoren prostor, bez orijentira, nemam*

što pratiti i teže mi se kretati. Na takvim mjestima bi nekakve crte vodilje bile korisne isto kao i npr. kada je trg bana Jelačića, koji je, tamo ima različitih prepreka, ali isto je otvoren prostor i tamo nema baš orijentira. Ili ako ih ima, postoji mogućnost da se promijene jer ima dosta tih pomičnih stvari. Ne znam što još, ne pada mi ništa više na pamet.

Sud. 03: *Ono na čemu bi se možda moglo poraditi je to da se spriječi nepropisno parkiranje po nogostupu i tako, koje konkretno nije čak ni meni toliki problem jer ono, ja kad vidim auto, kad ga osjetim štapom ja ću ga zaobići, ali je problem recimo kada netko vodi slijepu osobu. To smo već dvije osobe, a ne daj Bože da vodi dvije ili čak tri slijepa osobe što sam isto doživjela. Nas četvero trebamo proći, mislim to kada su ta nepropisna parkiranja to zna biti baš izazovno. Konkretno mislim da je, dobro nisam se baš puno kretala samostalno po drugim gradovima, ali mislim da je Zagreb dosta okej za snalaženje i kretanje. Sad, je li to samo zato što ovdje poznam, a po drugim gradovima ne poznam, to sad isto ne znam.*

Sud. 04: *Ovaj dio je onako dobro prilagođen. Sviđa mi se to što se u tramvaju govori, kada se ne bi govorilo to bi bio problem ali to većinom nije problem. Možda u autobusu zna biti problem i da se tamo možda malo rjeđe čuje. Onda ovi semafor, to mi je dobro što je zvučni semafor, ali evo ne znam npr. po noći kada idem i ako, mogu dobro prepoznati je li crveno ili zeleno, po danu malo teže ali uvijek se snađem.*

Sud. 04: *Pa ne znam, jednostavno ako imam neke onako, ako je cesta neravna i idem onako sporije, naravno da mi nije isto ići ako je neravan teren i malo nesiguran ili ako je sve super ali ono, snađem se uvijek. Zna mi biti problem, kada idem oni, obično sivi stupovi od rasvjete, to. Isto tako neki stupovi jer su uski i njih teže skužim, a kada su sivi to isto i njih nekako sa štapom kao to baš moram, kako bi se reklo profesionalno zaobići. Evo to mi zna biti problem, oni visoki stupovi.*

Sud. 04: *Da, zna mi biti to problem. Ili npr. kada sam učio trasu do Svetog Duha to mi je npr. mali problem ako moram proći uskim prostor. npr. s jedne strane su kante, s druge su*

rasvjetna svjetla i još ako je npr. ako su parkirani auti, ako je parking, to mi zna biti problem.

Sud. 04: *Taktilnih crta vodilja mislim da nema puno, a što se tiče semafora i tramvaja koji govore to mislim da je stvarno jako dobro prilagođeno, s tim nema problema učinilo se maksimalno. Iako na mom faksu da dođem sa tramvajske do faksa trebam preći jedan pješački za koji mislim da nema čak ni semafor, a kamo li zvučni semafor. Mislim da ima dosta prilika za poboljšanje ali u Hrvatskoj mislim da je Zagreb najrazvijeniji što se tiče osoba s invaliditetom, pomoći i zapravo jedini grad gdje osoba se može normalno i samostalno kretati. Mislim da u manjim sredinama to nikako ne bi bilo moguće.*

Sud. 05: *Uglavnom je to dobro sve prilagođeno, semafori rade, zna se dogoditi da se pokvare, da su pretihi ili tako nešto. Kod nas u domu znači kada idem sa tramvaja do studentskog doma, kada se vraćam s faksa, tamo je semafor tih i kratko traje ali ja to ionako prolazim uz pomoć.. Na mladosti, kada sam išla na bazen na plivanje, to sam svojom sadašnjom instruktoricom radila, tamo isto je veliko raskrižje kada iziđem na Knežiji na stanici. To smo prelazili, tamo je dosta i cesta grbava pa me i to malo zbunjuje, to nema šanse da bi prelazila sama. Bučno je, grbavo je i ne, to nikako. Ali ono kod autobusnog kolodvora kada idem. Ono je jako dobro napravljeno. Ja kada iziđem iz tramvaja nađem si traku vodilju i po njoj idem do semafora. Semafor nekada prelazim bez pomoći jer nije toliko zahtjevan za prelaziti i sve je dosta ravno tako da jako je dobro što se toga tiče prilagođeno i lako se dođe kada se ide po stepenicama i uđe se kroz ona vrata, lako se dođe do šaltera gdje se može pitati kada idu busevi, kupiti karte. Do perona, to uvijek tražim pomoć jer nije uvijek isti peron na koji idem i nije baš da bi imala što pratiti. Gledam kada me netko vodi, ima jedan dio gdje se ide ravno, bez ikakvog orijentira tako da i jedne nezgodne stepenice dosta. to isto radije prelazim uz pomoć.*

Sud. 05: *Zna biti problem, tamo prema stanici Prisavlje, gdje često odlazim, znaju biti radovi. Onda se to, recimo bilo bi dobro da se stavi, sada u zadnjem razdoblju čak jesu, ali sam prije znala nailaziti da nije stavljena nikakva ograda i da samo odjednom bude jama i to baš onako, lako se može, ako malo brže ideš može se lako upasti. To bi bilo dobro*

da se popravi. I isto kada su bili ti radovi trebala bi ja, uz pomoć, jednim dijelom ići po cesti da bi zaobišla to gdje su radovi. To bez pomoći nema šanse jer na cesti su i auti, neki nezgodno i stanu i onda kada ti moraš ići po cesti tamo gdje završava ta jama od radova opet se vraćati gore, nije baš praktično tako da to bi bilo dobro da se nekako popravi.. Ne znam zašto, ako to spada pod ovo pitanje, nekada u tramvajima ili ne radi dobro, krive stanice govori ili je isključena najava pa to bi isto trebalo malo pripaziti.

Okolina se pokazala kao faktor koji ima utjecaj na ulazak studenata OV u trening OiK. **Podrška obitelji** za ulazak u trening OiK istaknula se kao značajna za osamostaljenje studenata OV. Rezultati pokazuju i izazove koje obitelj/roditelji prolaze, a tiču se **prezaštitničkog odnosa** prema djetetu OV kao i nedovoljnog poznavanja kompetencija i straha od kretanja djeteta OV. Nedovoljno poznavanje kompetencija, osim kod roditelja, javlja se i kod uže okoline:

Sud. 01: *Moji (nap.a. obitelj) su me uvijek podržavali i bili su za to da se više osamostalim.*

Sud. 01: *Oni (nap. a. obitelj) su bili podrška. Samo, kako sam ja živjela u domu oni često puno stvari nisu bili svjesni jer ja njima pola toga ne bi ispričala. Naravno, kao mnogi u pubertetu. Ono, „Šta ima? Pa nema ništa.“ i tako. Bili su za to da se moram osamostaliti i da moram krenuti sama pogotovo zato što su znali da želim studirati i da bi mi bilo dobro da ostanem u Zagrebu. Tim više su bili za to da moram sama se kretati, barem po Zagrebu.*

Sud. 02: *Moji su meni uvijek bili podrška i tu je mama bila svjesnija od tate. Kada sam se ja rodila, da se tate pitalo on bi mene zatvorio pod stakleno zvono ali mama nije dala. Rodila me kada je bila jako mlada. Imam starijeg brata koji vidi i mama je to tati rekla "Okej, ili ćemo odgajati dvoje djece koji su zdravi ili dvoje djece koji su osobe s invaliditetom" pa sad, ono. Tako da su mi roditelji i brat velika podrška.*

Sud. 03: *Pa jesu. Doduše recimo moji su jako, pogotovo tata, jako zaštitnički prema meni i mislim da ja nisam inzistirala da bi se mene, još uvijek, vodilo svuda i tako. Uvijek sam imala želju da što više toga radim sama i baš sam iz nekakvog inata i prkosa htjela im dokazati da se ja mogu naučiti, da mogu ići sama. Nekako oni su bili onako dosta uplašeni*

oko toga. Ne da me nisu poticali ali ono kada su vidjeli da ja tako mogu funkcionirati bilo im je drago ali dok nisu vidjeli baš mene kako se krećem sa štapom bili su ono "Što ako ovo, što ako ono?" ali ono ne zato da me ne bi podržali nego iz straha nekakvog. Što se tiče nošenja štapa tu su me poticali da uvijek, čak iako sam s njima, da ga nosim da ljudi prepoznaju da ga imam.

Sud. 05: *Kod roditelja je bilo, imali su onako strahova oko tog mog kretanja i po osnovnoj školi jer je škola bila jako živahna i tu je bilo sveg pod odmorima. Oni su vidjeli da ja isto pokušavam, iako mi je motivacija slaba, onda su i oni nekako me poguravali koliko su mogli. Najteže je bilo sa bratom. To je i dan danas, jako puno njegova motivacija da on meni pomogne, jer smo jako bliski kako smo blizanci, onda to krene u nešto da mi ne dopušta da išta radim samostalno. Onda to, kada bi to tako duže bilo, srećom sam otišla u Zagreb. Onda bi to otišlo skroz u krivom smjeru, a njemu je to još uvijek teško za shvatiti. Tijekom osnovne škole je to bilo, ono, ja bi njemu govorila da mi dopusti malo, da pokušam, da nek ide samo uz mene, a njega bi to stresiralo pa bi onda moja motivacija padala. To je bio neki krug iz kojeg se uopće nije moglo izaći. Moja razrednica, isto, ona je imala veliku motivaciju da ja pokušavam ali je bila pre gruba prema bratu i onda je to kod njega izazvalo suprotan učinak.*

Sud. 05: *Oni su zapravo, kada sam ja krenula, još u srednju školu, u Treću gimnaziju i na smještaj u centar Vinko Bek, onda su oni shvatili da dolazi taj trenutak kada ću ja morati sve više se u to dati. Škola mi je bila blizu centra, preko puta ali svejedno ja sam to u početku teško savladavala. Bilo mi je nekako, teško sam podnijela to odvajanje od njih i bila sam, recimo, previše sam prebacila fokus da budem što bolja u školi, a nisam se davala dovoljno za obuku u kretanju. Onda je to sve skupa nekako, ali sam ono znala da bi trebala i ono, govorila sam i svojim da sa psihologicom malo oko toga razgovaram oko toga da bi mi motivacija bila što jača. Onda su oni skužili, kada sam izdržala prvih mjesec dana, jer su mislili da, kako sam teško podnosila te odlaske tamo u centar, da niti neću, da ću morati nastaviti školovanje u Karlovcu. Ja sam njima govorila da se ne obaziru baš previše i da će to mene proći. Tako je nekako i bilo. Sve je nekako, lakše sam to podnosila i skužila sam svoj afinitet prema hrvatskom, i da želim na studij hrvatskoga. To me je motiviralo,*

još je bilo jako predmeta koje sam voljela u školi i znala sam da ih moram savladati zbog, da mi studij bude lakši. Moji su skužili da i, kasnije na studiju, će mi biti potrebno znanje, da ja znam samostalno otići do svog faksa i sa faksa, barem to. Onda su oni malo pomalo, njih je taj strah prolazio. Kada smo došli, moj prvi instruktor orijentacije i kretanja, u Karlovac raditi, vidjeli su da on je jako dobro educiran, da puno traži ali i jako dobre metode ima kako radi sa mnom i njihov je strah prolazio.

Sud. 05: *Moji su nas znali gledati, kada bi ja bila sasvim umorna, on bi svejedno i dalje išao daleko od mene i ne bi mi nudio nikakvu pomoć, pustio bi da odradim do kraja makar i ne bi bilo dobro, pa bismo onda popravljali. meni se to svidjelo. Moje je to brinulo jer su mislili da to nije baš dobar princip, kada bi već bila toliko umorna, to bi bili kasni popodnevni sati, a znali su da radim za školu po noći.*

Na samostalno kretanje studenata OV utjecali su i **negativni stavovi okoline** koji su se razvili zbog **neprihvaćenosti** studenata OV među vršnjacima u mlađoj dobi kao i zbog **nedovoljne informiranosti** okoline o mogućnosti samostalnog kretanja OV:

Sud. 01: *Zbog toga kako to ljudi gledaju, koliko su zatvoreniji, koliko manje znaju, koliko sam ja tamo rjeđe, koliko imam manju potrebu pamtiti to sve, koliko imam manje orijentira da bi zapamtila to sve, možda i manju motivaciju... Ne znam to sve, malo mjesto, to je otok.*

Sud. 02: *Naravno da je bilo tu ljudi koji su komentirali kao „Kako ju možete pustiti samu..“ ali ono, to su ljudi koji ne mogu gledati dalje od svog nekog kruga gledanja... Pa nije me demotiviralo jer jednostavno me nije bila briga. Ljudi koji mene dobro poznaju znaju koliko meni to znači. Mene su naučili kako se postaviti na to tako da.*

Sud. 05: *U osnovnoj školi dosta negativnoga je bilo. Nekako nije to, nije išlo... Valjda nisam si ni s kim toliko kliknula u razredu, možda je bilo par ljudi. Možda, naša razrednica je onako u dobroj namjeri, ali jako puno je naglašavala to da oni moraju mene prihvatiti,*

*da oni trebaju pustiti mene da se krećem pod odmorom, da znaju da sam sporija ali da mi trebaju dopustiti da pokušam, da dam svoj maksimum, a njih je recimo u tom trenu to smetalo jer su oni htjeli, ne znam, pod odmorom doći što brže negdje, pa im ja smetam na nekom mjestu ili tako nešto. Onda je to kod njih izazivalo još veću **averziju**, a nekako smo se udaljili. I recimo ono što isto je možda malo doprinijelo, kada je znala razrednica mene namjerno stavljati sa nekim iz razreda u grupi za neke timske projekte, a ne sa bratom. Ja sam preferirala sa bratom jer vidjela sam da su oni sada u toj fazi averzije, pa ono zašto forsirati sada, nije pravi tren, a ona je baš stavljala me s njima pa sam ja to gledala kao neki potez koji nije baš najbolji.*

Dobiveni rezultati pokazuju da su, **prije samog ulaska u trening OiK**, studenti OV imali **previsoka i nerealna očekivanja** od treninga OiK. U jednom intervjuu sudionica iznosi svoja očekivanja koja je imala prije ulaska u trening OiK:

Sud 03: *Ja sam očekivala da ću se naučiti kretati potpuno samostalno i da neću morati nikoga ništa pitati nikada, da ću znati cijeli grad napamet, da će me naučiti kretati se do svih lokacija do kojih ja trebam što je, naravno, nemoguće. Potrebe se mijenjaju, lokacije se mijenjaju, grad se mijenja. Mislim ja nemam tako dobro pamćenje da imam cijeli grad u glavi. Ali da, na početku su bila ta očekivanja.*

Druga sudionica iznosi svoja očekivanja:

Sud 02: *Ja sam bila jako nadobudna kao sad ću ja, sve ću ja odjedanput u jako kratkom vremenu naučiti ali zapravo to ne ide tako. Treba proći jedan period da ti naučiš to sve skupa, da se oslobodiš straha i toga. Valjda sam, kao i svaka mlada osoba, bila malo prenadobudna ali kad sam počela zapravo se kretati onda sam shvatila mogućnosti i polako sam onda kretala u neke nove izazove.*

Jedna od sudionica u intervjuu navodi kako su njena očekivanja od treninga bila uvjetovana očekivanjima okoline:

Sud 01: *Ja, kad sam krenula u trening bila sam mala i nisam previše o tome razmišljala odnosno jesam ali možda ne realno. Kada si ti dijete onda.. Mislim, jesam se nadala da hoću, uvijek sam se pitala kako i hoće li to stvarno biti. Znam da su uvijek govorili mojim roditeljima da ono, u budućnosti, **od mene očekuju puno** i da misle da ću moći dosta toga pa sam nekako uvijek, kad bi to čula nekako sam bila mirnija, sretnija s tim da netko kaže da od mene nešto očekuje **pa sam time smatrala da valjda da ne očekuje od mene to znao bi da to ne mogu pa me bi to ni očekivao.***

Jedan od sudionika navodi kako prije ulaska u trening **nije bio dovoljno informiran** što je to zapravo trening OiK, na koji način se provodi, a na kraju se pokazalo da je njegova nedovoljna informiranost o treningu utjecala na ispunjenje njegovih očekivanja vezanih za trening:

Sud 04: *Ja prije svega uopće **nisam imao jasnu sliku, na neki način što to je**, nego meni je ta defektologinja u četvrtom srednje rekla tamo će oni tebe naučiti kao sa štapom. Mislim to kao po Zagrebu ako će ti trebati neka pomoć i slično. Onda sam ja rekao „zašto ne, da probam“, ako na nešto imam pravo zašto ne kada ću tu u Zagrebu imati nekoga i eto.*

Sud 04: *Kada je to krenulo ja sam, hajmo reći da je bio 1.9., a meni 1.10. počinje faks. Ja sam do 1.10. morao naučiti kako da dođem od doma do faksa i na kraju sam to naučio sa mamom doslovno za jedan put ili za dva puta, ne znam možda je trajalo dva sata da naučim put od doma do faksa, a ovi iz Vinko Beka su meni kao rekli „Ne, ne prvo mi moramo tehnike u zatvorenom prostoru naučiti, pa u otvorenom prostoru, pa da vidite kako se spušta niz stepenice, penje uz stepenice... Također možemo svakodnevne vještine ovo, ono...“ **dok sam si ja mislio da će to izgledati da će ta neka žena doći, ne znam ispred mog doma i da će mi reći idemo sada kao što ti treba, ti reci kako da ti pomognem, a ne da se mene uči kao što se uči slijepu osobu. mislim da je velika razlika između tog pristupa kakav treba biti meni kao visoko slabovidnoj osobi, nekoj skroz slijepoj i nekoj osobi koja je kao slabovidna, a vidi bolje od mene da joj čak bijeli štap možda i ne treba. Da su mi rekli u startu mi ćemo s tobom mjesec dana hodati po hodniku gore-dolje dok ti ne naučiš tehnike s bijelim štapom, a možda ćemo mi tebe tek za dva-tri mjeseca tebe naučiti do faksa put.. I oni su meni rekli „Dok vas ne naučimo do faksa, vi ili si uzmite pratnju ili taksi ili nešto“.***

Meni bilo ono „Zašto bi uzimao taksi pa njihov je posao da me to nauče“. Na kraju, ukratko, oni iz Vinko Beka me to nisu naučili i ponudili su mi neke kao tiflotehniku, da mi pomognu oko kompjutera. To se ispostavilo da ja iz informatike znam možda i bolje od te koja me trebala učiti. na kraju sam put do faksa, zato što mi ne treba puno, to naučio sa mamom u možda dva puta.

Sud 04: *Pa da, kretanje se usavršava kroz iskustveno učenje jer uvijek koliko god dobro naučimo neku trasu može se nešto novo dogoditi. **Mislio sam da će taj trening, imao sam puno veća očekivanja nego što je, jer mogu reći da trening nije baš ispunio neka moja očekivanja.***

Ispitanik u daljnjim odgovorima navodi potrebu za **dodatnom individualizacijom** samog treninga OiK:

Sud. 04: *Jedino mislim da bi se, što se tiče treninga orijentacije i kretanja, **trebalo puno više dati osobi da sama kaže što joj je bitno i na koji način želi to naučiti** jer nitko ne može znati koliko ja vidim i što mi treba pa mislim da struka ne može biti u univerzalna za svakoga isto. I puno više bi se osobu trebalo gledati individualno, a ne kao nešto što njima piše i to sa svakom osobom trebaju isto raditi... Pa evo da su mi izravno rekli da ćemo prvih 6-7 puta učiti tehnike u zatvorenom prostoru i ništa drugo. Da su mi to tako iskreno rekli ja bi se prema njima vjerojatno drugačije postavio i evo to npr. te suvremene metode kretanja. Ja stvarno s njima ništa nisam prošao i to bi jako volio što da su mi rekli jer mislim da bi mi to bilo dosta korisno.*

4.2. Izazovi tijekom treninga orijentacije i kretanja

Izazove koji su se pojavili **tijekom treninga** moguće je podijeliti u potkategorije: **nedostatnost vlastitih kompetencija, komunikacija s okolinom, vrijeme uloženo u trening, instruktor orijentacije i kretanja.**

Nedostatnost vlastitih kompetencija:

Sud. 01: *Najviše sam se uvijek **bojala** dal dobro čujem promet, jesam li dobro zapamtila orijentire jer sam tu uvijek onako, na momente, sam to sve štreberski htjela naučiti. Zapravo sam kasnije shvatila da **štreberski orijentire ne možeš zapamtiti**. Mislim možeš ali nekad po filingu se sjetiš dok hodaš gdje si. Ja npr. nekada ne znam ljudima objasniti sve orijentire koje prođem od točke A do točke B ali kad krenem hodati jednostavno se sjetim. Tako da, evo, to je bio moj problem malo dok nisam shvatila da štreberski to ne ide nego da jednostavno, kako bi rekla, pamtim što više puta prođem, sjetim se kad hodam, i mislim jako je eto važno samo naučiti slušati taj promet. Najbitnija stvar koju su me učili je naučiti slušati promet i procijeniti kad nisam sigurna pa ću radije pitati pomoć drugih npr. na prelasku semafora, križanja ili semafora koji nije zvučni i sl.*

Sud. 02: *Pravi, kad sam počela zapravo se kretati, trening bio je kada sam došla tu u Zagreb, mjesec dana prije početka fakulteta da naučim te neke ono osnovne trase, doći do dućana, menze, po domu se snaći, do fakulteta i tako. Zapravo kad sam se ja malo oslobodila straha onda sam ja sama već krenula... **Jedan period, kad sam se tek pošla kretati, bilo mi je jako strah istraživati sama. Ono moje kretanje bilo je od točke A do točke B, od točke B do točke C jer jednostavno sam se bojala kretati van te priče jer, i sama peripatologinja je imala jedan strah, onda mi je ona stvorila jedan možda dodatan nemir u meni. Mislila sam „Okej, ako se ona boji...“***

Iz prikazanih odgovora vidljivo je da su pojedini studenti, u početku treninga OiK, imali problema sa strahom od samostalnog kretanja. Jedna od sudionica izvještava da joj je u početku treninga bilo potrebno **vrijeme prilagodbe na trening:**

Sud. 03: *S obzirom na moju dob i na moje obaveze, jer sam paralelno bila prvi razred gimnazije i radila sam orijentaciju i kretanje, gimnazija je ipak prelazak u novu školu, novo sve i dosta je zahtjevna bila škola sama po sebi. U početku mi je to bilo dosta naporno jer je **trebalo razmišljati na neki drugačiji način**. Ne znam, stojim na semaforu i sad kad*

možeš kad ne možeš proći i kad je crveno na semaforu slušanje prometa, gdje čuješ... To su sad sve neke stvari koje su meni uobičajene ali tada, kada sam se tek uvodila u to bilo je psihički naporno tako da mislim da je bilo duže od sat i pol da bi mi bilo previše. Mislim da je meni bilo taman. E sad to je dosta isto individualno...

Kao jedan od izazova tijekom treninga OiK navodi se i **komunikacija s okolinom**. Ispitanici u odgovorima navode kako nisu imali većih problema sa ovim aspektom treninga OiK ali je dosta individualno na koji će način, OOV koja je uključena u trening, komunicirati s okolinom i koliko će se vremena tijekom treninga posvetiti učenju komunikacije:

Sud. 01: *Čak bi rekla, mislim to možda zavisi o karakteru osobe, da postanemo i utrenirani i strpljiviji sa ljudima koji nam svakodnevno hoće pomoć na svakojake načine, imaju tisuću pitanja i potpitanja. Nekada nismo dobre volje za sva ta pitanja.. Nije mi svaki dan baš savršen da mi se priča s nekom bakom koja, ne znam me hoće pitati svašta, a onda mi usput nešto svoje ispričati bilo u tramvaju bilo na ulici, ne znam gdje... Mislim neizbježno je jer smo uočljivi zbog tog štapa. Ljudi kad su sami ranjiva skupina onda se sami po sebi, ja to kažem, kače za nas. Tako da mislim sa godinama jednostavno stvoriš tu sigurnost i način komunikacije, tu neku, ja to kažem ekstrovertiranost ali opet na način da znaš odbiti ljude. Mislim bar ja se trudim odbiti ih na pristojno kad mi ne trebaju i kad mi ih se ne sluša.*

Sud. 02: *Mislim meni tu nije trebalo puno. Znam da mi je peripatologinja rekla da s nekim korisnicima to dodatno mora raditi, u smislu da im mora objašnjavati kako treba razgovarati. Ja taj problem nisam imala nikada jer meni nikada nije problem bilo tražiti pomoć. Nekako, ono što mi je rekla peripatologinja odmah na početku kao neku dobru stranu, to me se nije moralo učiti, je da su ljudi uvijek od mene odlazili sa osmijehom, dal ja prihvatila pomoć ili ne. Ja sam bila svjesna da meni u tom momentu možda neće trebati pomoć ali nekada u budućnosti ću možda stvarno trebati pomoć od te osobe ili će sresti nekog drugog slijepog pa sam uvijek nekako to pristojno prihvaćala ili odbijala na način, ako ne treba reći ću "Ne treba mi sada, ali hvala. Za u buduće, ako me vidite, hvala vam puno" i osmjehnem se. Ako želim prihvatiti pomoć onda kažem "Da, hvala, molim vas pomozite mi preći cestu ili da zaobiđem prepreku" ili što već treba, ali*

znam da se taj dio radi isto, to mi je rekla peripatologinja, da radi taj dio isto s nekim korisnicima da ih jednostavno osnažuje. Nekima taj dio ide malo teže ako su možda introvertiraniji ili nešto...

Sud. 03: *Pa da. Bio je to cilj iako mislim da sam ja već nekako sama po sebi bila takva. Znam da sam razgovarala sa instruktorom o tome. Ali kažem, mislim da me nije on trebao puno usmjeravati, da sam ja nekako nagoni znala kada, što i kako, ono da uvijek budem pristojna, da ako mi treba pomoć prihvatim, ako mi ne treba pomoć kažem „Oprostite, hvala, možda drugi put“ ili nešto tako. Ali da, bio je cilj jer znam da mi je instruktor jednom rekao da je i to... Bila je jednom situacija kada mi je netko ponudio pomoć i ja nisam znala kako odreagirati jer mi je zapravo trebala pomoć u tom trenutku, a nisam znala kako će instruktor reagirati. Onda mi je on poslije rekao da mogu slobodno prihvatiti pomoć ako mislim da mi treba, čak i kad je on tu, jer je to isto dio treninga, da se učim komunicirati s ljudima.*

Sud. 04: *Pa nemam problem s tim. To mi skoro nikada nije bio problem ni tražiti pomoć ni odbiti na pristojan način i reći „Ne, ne treba, hvala.“*

Ispitanici u svojim odgovorima izvještavaju i o **vremenu koje su ulagali u sam trening**. Iz dobivenih odgovora dobivamo uvid u to kako su trening OiK usklađivali s drugim obavezama. Bitno je naglasiti da su svi ispitanici svoje daljnje obrazovanje usmjeravali na Zagreb, upravo zbog dostupnosti usluga treninga OiK. Osim toga, vidljivo je da je intenzitet treninga opadao što su sudionici bili duže uključeni u trening:

Sud. 01: *Pa, ja s obzirom da sam išla u Vinko Bek, mi smo zapravo imali jednom tjedno orijentaciju i kretanje kroz osnovnu i srednju školu. Naravno, u srednjoj je to uvijek uzimalo više vremena zato što smo išli na dalje lokacije, što bi značilo ako idemo na dalje lokacije da ćemo taj dan na to potrošiti 3 do 4 sata i mislim morala sam za to izdvajati vrijeme i pokušat složiti raspored.. Npr. to popodne nemam ništa ili imam tek navečer ili da zadaće napišem dan prije, da zadaću taj dan pišem navečer, ili prije toga ili ako nemam sutra te predmete da te zadaće pišem sutra jer mi je to znalo uzeti puno vremena taj jedan*

dan... Zašto jedan dan? Kao prvo zbog mojih obaveza bi bio samo jedan dan tjedno ali i zbog broja s korisnika centra ili integriranih čak isto koji su npr. iz Zagreba ali dolaze u Vinko Bek na rehabilitacijske programe. Onda smo to zato imali jednom tjedno da osoba koja radi s nama stigne sa svima kroz tjedan proći sve.

Sud. 03: *Uvijek je trening orijentacije i kretanja bio u suprotnoj smjeni od onoga kako sam bila u školi. To je bilo jednom tjedno, svaki tjedan jedan puta i trajalo je sat i pol u početku, a onda kasnije kada smo išli, znam da smo išli autobusom do moje kuće i tako, onda je to naravno trajalo duže, ovisno o lokaciji do koje smo učili. Krajem srednje škole je bilo malo intenzivnije jer sam tada već znala koji bi fakultet upisala i da bi bila tu na Cvjetnom, pa smo malo više to vježbali. Na prvoj godini fakulteta sam radi neke sigurnosti uzela, kako Vinko Bek ima odjel odraslih, onda sam tamo uzela odnosno prijavila sam se tamo upravo zbog programa orijentacije i kretanja ali nisam tamo bila nego je to bilo po potrebi, „Meni treba to i to, a rado bi još malo provježbala, jel možemo?“ to nije bilo nešto preintenzivno, to je stvarno bilo po mojim potrebama i onda sam kasnije prestala to koristiti i više nisam tamo u tom programu jer nije više bilo potrebno. Uglavnom, da, uspijevala sam sve uskladiti.*

Sud. 04: *Ima se pravo, imao sam dva puta tjedna po dva i pol sata pravo. Znači taj deveti mjesec prije nego što mi je počeo faks, djed me vozio u Zagreb dva puta tjedno i to su me tih mjesec dana učili sa štapom gore-dolje. Imao sam pravo kod psihologinje sam išao možda tri puta nakon toga. To mi je bilo kao zašto ne kada mi se već nudi, a nisam imao neku potrebu. Onda je došao faks i onda sam rekao kao da bi mi dva puta tjedno bilo malo previše, pa sam pitao da li bi mogli jednom tjedno, ona se složila da može. Prvi semestar sam imao tako jednom tjedno gdje mi je pokazala možda dvije trase neke. Pokazala mi je neke stvari kako očistiti sobu nešto malo i onda mi je pokazala ako znaš što je Balabolka, onaj program koji word pretvara u mp3 i kako pretvoriti word u pdf ali na kraju od svega toga zapravo ona je meni rekla da se ti neki programi plaćaju i da si ja to trebam kupiti. Na kraju je meni jedan čovjek koji je isto slijep, koji se isto ništa u to ne razumije sredio to besplatno i onako, sam sam više manje to skužio tu tiflotehniku. Onda kako je došao drugi semestar rekao sam da sam se osamostalio i bi li se mogli vidati jednom mjesečno. Par*

puta smo se vidjeli i onda je došao kraj prve godine faksa i onda mi je rehabilitatorica rekla, ne sjećam se više kako je bio zadnji susret ali da se javim na jesen da se dogovorimo za iduću godinu ali nisam se javio jer vidio sam da, kao, ne pomaže mi ništa puno.

Sud. 05: *Mi smo imali satove treninga dva puta u tjednu po sat i pol vremena. To je optimalno, to bi bilo, sada je gledam u sadašnjem stanju koje gledam, sada ja izdržim i više od toga kada rade sa mnom moji instruktori. Tada, i zbog slabije motivacije i zbog puno rada za školu po noći, jer onako dosta teže učim, dosta sporije, dugo mi treba, ne ni zbog vida nego zbog pamćenja, onda sam dosta učila po noći i ako sam se digla u tri ujutro, a nama je kretanje u pet popodne, već ja to jedva nekako izdržim. tako da je to bilo sve skupa se poklopilo i ta slabija motivacija i to. To je dosta sporije i išlo, a i sporije je išlo jer ne učim, ni dan danas baš previše da imam jako dobru predodžbu prostora, nego po orijentirima koje pratim. po njima se najbolje mogu naučiti tipa ne bih se usudila, ima jedan put do naše studentske menze, u kojem nemam ništa pratiti, ide se samo ravno. Takvo nešto ne bih se usudila još uvijek iako mi sada bolje ide.*

Dobiveni rezultati govore i o odnosu instruktora orijentacije i kretanja prema studentima koji su u treningu, a dobiveni rezultati mogu se grupirati u sljedeće kategorije: **nedostatak stručnog kadra, načini i metode rada, utjecaj instruktorovih uvjerenja na trening orijentacije i kretanja, odnos instruktor-korisnik.**

Nedostatak stručnog kadra:

Sud. 01: *Onda smo to zato imali jednom tjedno da osoba koja radi s nama stigne sa svima kroz tjedan proći sve.*

Sud. 03: *To nije bilo dovoljno jer ona je meni dolazila jednom mjesečno ili tako nešto, mislim to je premalo da bi se radila orijentacija i kretanje. Znam da kada smo razgovarali o srednjoj školi, znam da je bila opcija nekakve kombinacije tako da budu, rekli su mi, za Vinko Bek i da postoji mogućnost poludnevnog boravka tamo. I onda bih na taj način mogla puno više raditi i orijentaciju i kretanje, između ostalog, pa sam se zbog toga odlučila upravo za tu treću*

Gimnaziju blizu Vinko Beka da mogu to raditi. Da sam ostala živjeti u Velikoj Gorici i kasnije na Goričici, onda bi bilo to da bi mi isto jednom mjesečno dolazila rehabilitatorica i zapravo što se tiče orijentacije i kretanja napravile bi puno manje jer jednostavno nema mogućnosti.

Sud. 05: *Ja sam još uvijek u treningu. Recimo sada mi rjeđe dolazi instruktorka, jednom mjesečno jer se drugačije ne može, ima dosta korisnika ali mi napravimo. Nekada radimo segmentalno, recimo kada je bila ta do Mladosti trasa, onda smo radili smo ta dva prijelaza koji mi nisu išli i tako nešto.*

Rehabilitatorov način rada s korisnikom:

Sud. 01: *Ja mislim, iskreno, da su mi rehabilitatori s kojima sam radila dobro prenijeli svoja znanja. U osnovnoj školi sam imala jednu rehabilitatoricu koja je bila, hajmo reći, manje stroga možda zato što sam bila dijete. U srednjoj školi je to bilo već malo oštrije možda čak i pred kraj osnovne škole. Rehabilitator u srednjoj školi je bio i više nego dobar. Često je hodao više iza mene i znao se praviti da nije sa mnom. To su mi i drugi korisnici rekli da je tako radio i s njima. Tako da, ako nam se netko od drugih ljudi približi da vidi kako ćemo mi reagirati da se i mi naučimo snalaziti i komunicirati na ulici. Ako bi baš bila neka ekstremna situacija onda bi se javio ali ako nije potrebno pustio bi da sami iskomuniciramo to. Naravno, pustio nas je da sami hodamo čak i da krivo hodamo. Jedini moment kada bi odreagirao eventualno bi bio ako želimo preći preko crvenog. Drugo sve bi nas čak znao pustiti, čak i da krivo odemo. U jednom momentu bi rekao „Je li ti nešto čudno, kužiš li da nisi na pravom putu?“ i to bi često značilo „Ups, nisam na pravom putu.“*

Sud. 01: *Mislim da je zapravo bolja opcija ta da nas puste da se čak i izgubimo pa da se naučimo snaći što ćemo sad, treba se vratiti mislim jer to je nekakva realna životna situacija. U tom momentu mi je to više išlo na živce pogotovo ako bi taj dan bila umorna ili nešto ili živčana zbog škole ili nešto slično ali s vremenom, kako sam odrastala, shvatila sam da je taj način bio stvarno dobar. To je čeličenje za život kako ja to kažem.*

Sud. 03: *Pa mogu ga usporediti s nekoliko ljudi s kojima sam radila kasnije i rehabilitatoricom iz osnovne škole. Meni je s njim nekako bilo najbolje raditi i ovako kako sad gledam i kada čujem neka druga iskustva. Mi smo išli po svim vremenskim uvjetima na orijentaciju i kretanje, po kiši, po plus 35, po snijegu... Baš se sjećam da je jedanput bio baš onako velik snijeg i poveselila sam se da nema orijentacije i kretanja, a on me zove da ima. Ne bi vjerovala ali to jako puno znači. Znam hrpu ljudi koji se počnu samostalno kretati, pa pada kiša i sad kako će oni s kišobranom? Padne snijeg, zatrpa orijentire... Tako da mislim da sam stvarno kvalitetnu obuku imala i da je dovoljno stručan.*

Sud. 05: *Sada kada gledam na to, meni je to bilo super jer nije on mene izlagao, da bi me pustio na cestu ili tako nešto, ako bi se to i slučajno dogodilo upozorio bi me da pripazim. Bio je tu za uskočiti ali je dopustio da dam maksimum u svim uvjetima. Doslovno smo išli i po kiši i po snijegu, što sam sa poslije, sa drugim instruktorima jako rijetko doživljavala. Onako, nekako mi se čini da mi je on bio najbolji.*

Sud. 01: *On je stvarno odličan, on je super, super, super. On od tebe hoće izvući najviše i hoće stvoriti od tebe to da te nije strah nikud ići sam i da svugdje kuda ideš, pa makar i ne znaš, da jednostavno hodaš, pitaš. Ja sam toliko sretna jer ja, kada sam došla na faks, ja sam na kraju odlučila upisati faks koji nisam prvo planirala, i kretala sam se na mjestu koje nisam s njim učila i bila sam u drugom domu, a ne u onom po kojem sam se s njim učila kretati, bila je Šara, a mi smo učili Cvjetno. Tako da, ja sam se na kraju stvarno okej snašla. Bilo mi je jako teško na početku ali to što me on naučio, da nije bilo tako, da mi je on stvorio nekakav određen strah ili govorio "Zovi, pitaj"... Ima ovih edukatora koji znaju reći "Ako nisi sigurna uvijek zovi pa pitaj prvo", a kod njega je bilo nema, u momentu se snađi, nema zovi, pitaj. Meni je on bio odličan, stvarno sve pohvale. Dok sam bila dijete, dok sam bila tinejdžerica, nisam ja toga toliko bila svjesna, ili jesam ali nisam si htjela priznati ali poslije, kada sam krenula u stvarni život, u stvarno kretanje, e onda sam shvatila koliko mi je takav pristup koristio.*

Utjecaj rehabilitatorovih uvjerenja na trening:

Sud. 02: *...sama peripatologinja je imala jedan strah, onda mi je ona stvorila jedan možda dodatan nemir u meni. Mislila sam „Okej, ako se ona boji...“. Kada vidite nečiji stav onda se automatski vodite za tim...*

Sud. 02: *Pa, je, ja volim način na koji ona radi sa mnom, ja nju stvarno volim. Ona mi lijepo objasni stvari i ja nju razumijem i sve to skupa. Sada sam već, kako imam iskustva, naučila sam... Zapravo i ona je već vidjela koliko ja mogu pa više nema toliko izražen taj strah koliko je to bilo prije. Sada i ja već znam procijeniti kad mi nešto kaže "Aha tu ima pravo, to ne mogu, a ovo bi možda mogla".*

Sud. 05: *Pa ja bih rekla jedino da treba, da je meni jako pomoglo, i da treba tako nastaviti, da instruktori, usprkos našoj slaboj motivaciji u nekom određenom razdoblju, da nastavljaju nas poguravati, da će to jednom imati smisla i da ne odustaju, kao što nije ni moj instruktor. Mislim da je to nekako najbitnije i da treba ohrabrivati, i u fazi kada je najmanja motivacija, da se pokuša bar malo jer svaki taj korak je poslije, doprinese cjelokupnom tom kako će se osoba tijekom života što kvalitetnije kretati.*

Odnos između korisnika i rehabilitatora:

Sud. 02: *Znala je rehabilitatorica doći kod nas doma i ja apsolutno znam da meni šta god zagusti, neovisno o kretanju, mogu dignuti slušalicu i reći „Meni treba pomoć“. Jednostavno imamo, nije to prijateljstvo, to je... Ne znam kako opisati, jedna toplija, dublja veza nego što je to ono klasično rehabilitator-korisnik. Dugogodišnje poznanstvo, jednostavno je to malo bliža veza i tako se razvio odnos i onda ja mislim da taj strah onda ovaj... Malo počnete kao da je to vaše dijete... Nije isto kada radiš sa nekim za koga si vezan. To je jedna stvar. Druga stvar je to što je ona jednostavno brižna, pažljiva, previše je brižna i boji se da nam se nešto ne dogodi i onda ona nekada puše ne hladno u smislu... Morala je i ona zapravo vidjeti koliko ja mogu se kretati. Ja sam tek bila došla na faks, prvu godinu se nisam uopće kretala jer nisam*

mogla, bila je online nastava i kada vidi da ja mogu, sada samo kaže „Ajde, vidim da si pametna, naučila sam te dovoljno da, kada radiš gluposti da ih radiš pametno“ i ovaj to je to.

Sud. 03: *Bojala sam se pogriješiti jer mi je on djelovao dosta nekako strogo. Nisam imala ono nekakve prepreke da se ne slažemo ili da ja nemam povjerenja u njega nego jednostavno djelovao mi je strogo. Onda krajem tog treninga sam se nekako opustila s njim i bilo mi je baš dobro jer sam shvatila kako on razmišlja i što očekuje od mene, što on želi da ja naučim. Baš to, da nije bit u tome da ja sve napravim bez greške nego da se ja znam snaći u nekoj situaciji. Onda mi je to bilo puno opuštenije, draže i ljepše ali to sad dolazi i s mojim sazrijevanjem.*

Sud. 04: *Pa nisam, evo ta žena koju sam ja dobio stvarno nemam nikakvih pritužbi na nju. Mislim shvaćam, ona je radila taj program koji je imala vjerojatno jer tako struka nalaže ili institucije. Bila je onako dosta stvarno pristojna. Imali smo službeni odnos, i ništa više onako da smo si bili nešto previše prisni i dobri nismo ali ono, ona je odradila svoj posao što god je trebalo, što god sam pitao... Pa jesu, mislim da su napravili sve u okviru svog posla što su bili dužni i što su trebali, a sad možda ni oni nisu mogli ispuniti moje neke želje kako sam ja to htio kada im možda to u poslu nije predviđeno.*

Sud. 05: *Nije čak, ja sam imala jako dobro povjerenje u instruktora i odgovaralo mi je što je tako puno tražio i puno davao. Baš mi je bilo, točno sam znala da će on to odraditi ako treba. Više mi je bilo što sam bila dosta nesigurna pa onda me to, recimo onako zabrinjavalo, da zbog nekih stvari koje nisu toliko teške vidjela sam da sam nesigurna i da nam sporije idu. To mi je bilo malo čudno ali instruktor je to jako dobro prilagodio. Rekao je da jednostavno ćemo prolaziti više puta neke stvari dok mi ne sjednu i da će on biti dalje od mene čak, da vidimo kako ću odreagirati kada mi netko ponudi pomoć, hoću li i dalje ako me krivo navede, hoću li uspjeti skužiti da me krivo naveo, da vidi kako ću odreagirati. Stvarno, uz više ponavljanja to je išlo sve bolje, više nije bila sama ta nesigurnost, što mi je i dan danas onako, volim da nešto puno puno puta prođem prije nego što krenem sama.*

Kao glavnu **dobrobit treninga** OiK, koju su uočili nakon odrađenog treninga, sudionici navode **samostalnost**. Iz dobivenih odgovora vidljivo je kako su se, nakon **završenog treninga**, studenti počeli uključivati u puno više aktivnosti u odnosu na razdoblje prije treninga OiK:

Sud. 02: *Sloboda, moja samostalnost, neovisnost. Meni još uvijek za nešto zatreba pomoć videće osobe ali mi je jako drago kada mogu sama obavljati svoje obaveze i aktivnosti jer ja mislim da se ne bih mogla baviti svim aktivnostima kojima se sada bavim da nisam prošla trening i da se ne krećem samostalno.*

Sud. 03: *Nema tog treninga koji će obuhvatiti sve ali naučila sam kako da ja učim i kako da se ja sama snalazim da dođem do odgovora odnosno naučila sam to da, kada ne znam gdje sam, najvažnije je da pokušam locirati cestu i ono, to što predstavlja potencijalnu opasnost. Onda, poslije toga da slušam gdje su ljudi, da mogu nekoga pitati i naravno, da se pokušam koristiti ovim nekim aplikacijama koje mi mogu pomoći tako da naučila sam kako da si probam pomoći.*

Sud. 02: *Da, da, treningom sam dobila osnove koje sam ja mogla dalje samostalno nadograđivati. Naučilo me se kako najsigurnije zaobići auto kada je parkiran na pločniku pa viri na cestu, ne možeš ga zaobići drugačije nego na ulici, pa me se naučilo kako slušati promet da bi prešla semafor, kako reagirati u raznim situacijama i kada ti to prođeš uz pomoć instruktora, da si siguran da je on tu negdje iza tebe, da ako se nešto desi da si sigurna onda jednostavno i, kada se sam nađeš u toj nekoj situaciji, znaš odreagirati i znaš na to nadograditi neka svoja nova iskustva koja si stekao sam.*

Sud. 05: *Iako sam ja baš trase počela tek na početku studija, to su bile već veće trase koje sam išla, do fakulteta. Počela sam se baviti sportom pa je trebalo ići do teretane, na led kada sam se klizala, pa onda sam prešla u atletiku pa je trebalo ići na stazu tamo na mladost, pa sam to učila. Onda kako nisam mogla atletikom se više baviti zbog zdravlja,*

zbog problema s leđima, onda sam prešla na plivanje, pa je onda trebalo na mladosti naučiti doći do bazena. tako da su to bile veće i zahtjevnije trase. Ili kada bi išla na neke radionice u naš centar Up2date za edukaciju mladih s invaliditetom... Ne bih to išla baš sama ali bih išla uz pratnju i uz pomoć štapa. Tako da puno mi je donijelo u smislu da sada ja imam sve manje situacija da je meni panika jer ne znam kako ću odreagirati kada se trebam kretati negdje gdje mi nije poznato. Skužila sam, u najgorem slučaju, da mogu prema glasu osobe, pa uz pomoć štapa i da nema nekih prenesigurni situacija osim ako sam na cesti... I taj osjećaj da ja mogu, da sam počela ići taj put do bazena i do staze koji su malo teži, **da sam ih donekle svladala**. Kada bi se i zagubila, uz pomoć, bih skužila gdje sam fulala pa onda **to sve bude puno ljepši osjećaj nego da baš potpuno ovisim o pratnji**. Puno mi je donijelo i po faksu isto vidim da to lijepo ide, sve sada predavaonice znam... One gdje pišemo ispite, to baš ne znam pa onda to najčešće uzmem od našeg ureda za studente s invaliditetom pratnju pa idem, sa štapom, uz nekoga od njih pa idemo skupa do kabineta od profesora.. Tako da ono, pomaka ima, samo sada treba raditi.

Najkorisnija stvar koji su studenti naučili na treningu OiK su **tehnike kretanja** po unutarnjim i vanjskim prostorima čemu u prilog govore sljedeći odgovori:

Sud. 01: *Benefit je sigurno tehnika hodanja koju naučimo i kad ju zapamtiš jednom, gdje god i kako god hodaš, gdje god da jesi imaš tu tehniku. Dakle, **kako se hoda u otvorenom, kako u zatvorenom prostoru, kako se hoda po stepenicama, kako se sluša promet, kako se ljudima objasni da ja njih moram primiti za lakat, a ne da oni mene prime za ruku i vuku ili vode i slične stvari**. Ne znam, kako ne biti brzoplet i ići... Često puta kada prolazim kraj haustora ili dvorišta ako čujem da neki auto ulazi ili izlazi iz dvorišta trudim se stvarno biti tako strpljiva i čekati da on prođe jer nekad nisam sigurna dal me vidi i radije volim biti sigurna. Što se toga tiče stvarno sam zihrista i radije ću pričekati ako treba minutu i pol da se on izvoza lijevo-desno gore-dolje i da prođe da ja sigurno idem dalje. Ono što sam na OiK naučila je da je najvažnije biti siguran u hodu i najvažnije je da si na pločniku, da nisi na cesti.*

Sud. 01: *Mislim, uvijek postoji rizik neke ne znam... Toga da nismo sigurni, da nam je loša koncentracija, da smo nešto krivo čuli i tako. Mislim da je ono što je najvažnije što sam naučila, i to opet ponavljam, su te tehnike hodanja, iskustvo komunikacije s ljudima na ulici i slušanje prometa. Ono što je mene moj instruktor naučio, najvažnije što mi je govorio je „Slušaj promet i ako nisi sigurna radije pitaj ljude, slušaj promet na semaforima, na prijelazima, na križanjima..“. Što je najvažnije? Čuti gdje ti je cesta, da nisi na cesti, da ne hodaš po cesti...*

Sudionici naglašavaju i **sigurnost** u kretanju koji su dobili nakon što su prošli trening OiK. Jedna od sudionica u svom odgovoru navodi kako joj je trening OiK bio dobra podloga za usvajanje novih vještina samostalnog kretanja:

Sud. 03: *Smatram da se mogu sigurno kretati i da, naravno, uvijek ima mjesta do kojih ne znam doći ali, kažem naučila sam kako se snaći, kako tražiti pomoć tako da mislim da mi je stvorio jednu kvalitetnu podlogu i da mu je to zapravo i bio cilj.*

Druga sudionica izvještava kako joj je trening orijentacije i kretanja bio dobra baza za učenje kako reagirati u stresnim situacijama koje se mogu dogoditi prilikom samostalnog kretanja:

Sud. 05: *Najbolje vidiš što ti odgovara. Oslobodiš se svih tih paničnih situacija, vidiš da se možeš snaći u njima i vidiš da to nije tako strašno pitati nekoga za pomoć. Stvarno kroz iskustvo to najbolje ide.*

Jedan od sudionika navodi i neke, po njemu, **negativne aspekte treninga orijentacije i kretanja** koje bi trebalo uzeti u obzir kada govorimo o provedbi treninga sa slabovidnim osobama:

Sud. 04: *Ja mislim da je taj trening koji se prolazi za osobe koje su skroz slijepa itekako potreban i ono da se kao osoba koja ima veće oštećenje vida, ta osoba mislim da ima i veću korist i veću potrebu za to, a kako se smanjuje problem koji osoba ima, kako osoba bolje vidi, mislim da je to manje potrebno i da osoba ima sve manje koristi od njih. Pa evo iskreno ja i*

nisam imao neku ekstremno veliku korist između mene i njih kao prije i nakon treninga nego evo jedino nešto osobno sam postao svjestan da se trebam početi koristiti s bijelim štapom jer dalje neću moći ići bez bijelog štapa. I da, u Karlovcu sam se više oslanjao na videćeg pratitelja, a u Zagrebu sam se kretao sa štapom.

Sud. 04: *Meni taj trening, kada sam ga prošao, shvatio sam da mi možda i nije bio toliko potreban pa i nisam vidio neke prevelike promjene. Ne zbog toga što taj trening nije bio dobar nego više osobno jer meni možda nije bilo potrebno toliko.*

Motivaciju studenata možemo promatrati iz **perspektive motivacije za ulazak u trening i motivacije tijekom treninga**. Studenti ističu **samostalnost** kao primarni motivator za ulazak u trening:

Sud. 02: *Želja za samostalnosti jer sam bila svjesna da ću u Rijeci biti ovisna na neki način o roditeljima.*

Sud. 02: *Bila sam motivirana za ulazak u trening. Mislim ja sam bila dosta mlada kada sam to krenula. Nekako imala sam roditelje koji su me za to dodatno motivirali. Rekli su ono "Okej, nama nije problem ali jednog ćeš dana imati svoje društvo, dečke, htjet ćeš imati svoju samostalnost" tako su me kroz nekakav razgovor motivirali i samo sam dobila želju za samostalnošću.*

Sud. 04: *Pa je, podržavala me u tome (podrška okoline za ulazak u trening). Bio sam motiviran jer sam znao da u Zagrebu, u prometu, bez bijelog štapa ne mogu nikako, nije sigurno ni za mene ni za druge pa ono, jesam, bio sam motiviran za trening.*

Sud. 05: *Pa u početku dosta slabo. To je bilo recimo kroz osnovnu pa i srednju školu, imala sam fazu da sam se obazirala previše na druge ljude. Nekada mi nije bilo zgodno pomagati, pa onda nisam se usuđivala ih pitati za pomoć, nisam se usuđivala imati štap jer je to nekada smetalo moje kolege iz razreda. To su bili glavni razlozi da mi je bila slaba motivacija. To mi je bilo tako kroz osnovnu i srednju školu ali nekako kako sam*

primjećivala da to baš ne bi trebalo tako biti, onda sam malo i sa psihologinjom u centru Vinko Bek oko toga pričala i ona mi je pomalo pomagala oko toga. Onda je moja motivacija, kada mi je sve to počelo sve više i više trebati, kada sam počela studij i otkrila afinitet prema sportu, na sve to je trebalo odlaziti samostalno. Shvatila sam da je, onako, poželjno i da bi puno bilo bolje i za mene i za sve oko mene da idem samostalno. Onda je to sve rasla mi motivacija i tako sam uz više truda, jer tokom osnovne sam slabo i išla, zbog kretanja sa bratom blizancem, nisam toliko niti davala svoj maksimum oko toga ali na početku studija sam počela maksimalno se oko toga truditi.

Rezultati pokazuju da je **motivacija tijekom treninga** OiK rasla kako su se povećavali izazovi i ciljevi samog kretanja osobe:

Sud. 01: *Pa, ja iskreno mislim da je bilo dovoljno zato što osoba ako je motivirana i želi naučiti- naučiti će. Sad u kojem momentu će joj se dati potpis da može sama hodati, to je često puta pitanje ali mislim da je zapravo bitno usvojiti tehnike i način komunikacije na ulici sa ljudima i poslije kad kreneš sam u praksi mislim da ti je samo zapravo dovoljno da si naučio bar par bitnih lokacija, tehniku hodanja i ta komunikacija odnosno to neko određeno iskustvo koje si stekao kroz tu rehabilitaciju.*

Sud. 03: *Ja sam bila jako motivirana. Tijekom osnovne škole baš i nisam toliko jer je to bio ono tek početak kretanja sa štapom. Moram priznati da onako trebalo mi je malo da se naviknem, ono da me prestane boljeti ruka nakon peti minuta držanja štapa i ono rađenje s njim. To je bilo, ono pogotovo recimo taj period viših razreda osnovne škole kada, ne sjećam se je li me bilo sram štapa ali nisam htjela da netko na temelju mog štapa da mi daje nekakve povlastice i tako pa ga baš nisam voljela nositi u javnosti. **Kada sam krenula u srednju školu, do tada me to prošlo, tako da sam u srednjoj školi bila baš motivirana, baš sam to htjela raditi.** Što se više bližio kraj srednje škole to sam bila više motivirana jer sam ono baš sam ciljano radila neke stvari za koje sam znala da će mi trebati.*

Jedna od sudionica navodi da su na njenu motivaciju tijekom treninga znali utjecati i **vremenski uvjeti** u vrijeme provedbe treninga:

Sud. 01: *Zavisilo je nekada i o tome kuda idemo na orijentaciju i kretanje, kakvo je vrijeme vani jer mi nismo birali lijepo vrijeme. Išli smo i po vrućini, i po vjetru i po snijegu i po kiši po svemu, po svim uvjetima. Naravno da vani ako pada snijeg a ti ideš na orijentaciju i kretanje, bez toga da imaš cilj stići do nekud jer imaš nešto, nego ideš jer učiš da ti se baš ne da. Time si još više demotiviraniji jer ti je prijateljica jučer kad ste išli na kavu rekla „Daj, skloni štap“. znaš, ono.. i onda je to...*

Tijekom treninga OiK kao značajan motivator OOV pokazali su se **prijatelji i obitelj kao i OOV koje su prošle trening:**

Sud. 02: *Tu si mi puno pomogle starije prijateljice koje su već to prošle pa su mi mogle reći ono "Okej, sad stani na kočnicu jer ono razočarati ćeš se, ne možeš to sve kako si ti zamislila“.*

Sud. 02: *Tu su mi moje cure rekle „ Pa sposobna si, pametna si. Možeš sama obavljati to, možeš sama obavljati i nešto treće, četvrto. Ti ćeš okvirno otići, ne znam, obaviti DM obaviti neke stvari koje zapravo stvarno možeš samo se bojiš. Nikog od nas nije zgazio auto na ulici pa neće ni tebe.“*

Sud. 02: *Prvi put kada sam tek ušla, imala sam 15 godina. Moji (nap.a. roditelji) su zapravo mene uvijek poticali na to jer **moja mama** je tu bila vrlo svjesna mnogih stvari i da ono, moj štap je moja samostalnost, ali zapravo ja sam se počela pravo kretati tek kada sam došla tu Zagreb jer u Rijeci ne da nisam htjela nego nije bilo prilike.*

Sud. 05: *Ali evo imala sam tog jednog **prijatelja** s kojim sam bila baš super, a u srednjoj je već bilo to sve bolje i bolje. Moji su iz razreda pozitivno gledali na to što pokušavam biti samostalna iako su me uvijek pitali, ako su vidjeli da imamo neki ispit ili nešto, pitali bi me želim li pomoć, da budemo brži. Tako da stvarno jako su pozitivno gledali na to i*

profesori nekako imali su dobar pristup u srednjoj, nisu previše nešto se miješali u to kako će me prihvatiti, pustili su da ide svojim tokom. Samo društvo u razredu mi je bilo puno bolje i imala sam puno više prijatelja i sve to skupa nekako je puno bolje funkcioniralo. Ipak je to srednja i ipak je gimnazija pa pretpostavljam da je sve to doprinijelo.

4.3. Izazovi nakon treninga orijentacije i kretanja

Rezultati koji govore o načinima kretanja studenata nakon provedenog treninga orijentacije i kretanja:

Sud. 01: *Busom mogu otići bez problema. Ako bude presjedanja dogovorim s vozačem da mi pomogne. Na trajektu, nekad čak ostanem sjedit u busu pa ono, tih 15 min koliko traje mogu biti u busu, dođemo do Raba, dođemo do centra i dođu moji po mene tako da ono, idem sama. (nap.a. samostalan odlazak na Rab)*

Sud. 04: *Da, smatram da se mogu sigurno i samostalno kretati ali mislim da sam to mogao i prije treninga. Ali opet teško mi je sada reći da nisam prošao trening i da nisam prihvatio taj bijeli štap, da se s njim po novom trebam kretati, to ne mogu znati kako bi mi sada bilo iako bi mi bilo vjerojatno isto.*

Sud. 05: *Čak i evo sada do teretane ako idem, iako idem sa svojom videćom pratiteljicom, tu kada sam kod kuće, inače u domu idem sama, blizu mi je teretana, a ovdje idem uz pratnju. Najčešće me ona dovede skroz do svlačionice ali sada sam počela pokušavati, kada ona ima više vremena ili kada me moji vode, kada idu ujutro raditi u školu, onda da me ne vode skroz do svlačionice, uzmem si štap i idem polagano do svlačionice. Sada i to isto ide sve bolje, a i uz pratnju, čak iako pratnja nije baš oduševljena što imam štap, sve lakše mi ide da ja kažem pratnji da mi ipak bolje odgovara da imam štap pa kakva god bila reakcija.*

Sud. 05: *Tako da definitivno mi je sigurnije kretanje ali vidim da tu treba još dosta rada. Kroz moje dvije godine studija koje su mi preostale sigurno ćemo raditi i dalje i očekujem da će, ono što ne ide, da će što bolje sjesti.*

Iz navedenih odgovora vidimo da studenti se studenti, nakon završenog treninga orijentacije i kretanja samostalno kreću i sigurno kreću. Studenti ističu i **važnost samostalnog kretanja** nakon provedenog treninga OiK:

Sud. 01: *Pa mislim, promjene su sigurno te da to što više hodamo to smo snalažljiviji i u glavi mentalne mape prostora u kojima smo najčešće. Stvaramo sigurnost time što više hodamo manje nas je strah...*

Sud. 01: *Poslije, kad kreneš sam, samo to upotrebljavaš i nadograđuješ znanje. Važno je da nakon srednje škole ne zaustaviš se i prepustiš se roditeljima, obitelji ili ne znam kome nego da kreneš dalje nadograđivati ono što si tamo naučila.*

Sud. 02: *Nisam se ja na početku kretala u ovolikom obujmu koliko se krećem sada. Još je bila jedna stvar što je zapravo te godine krenula online nastava pa zapravo to kretanje nije bilo prevelike koristi. Ja sam prošla te trase, naučila sam ih ali se po njima nisam kretala zapravo do druge godine fakulteta. Onda sam bila blago u čudu zapravo jer nisam koristila trasu godinu dana i to je onda bilo onako.*

Sud. 02: *Kao nekakav okvir toga svega, trening je odlična stvar, peripatolozi, kada su dobri, mogu biti odlična podrška ali zapravo najviše toga napravimo mi sami. Sve je to dobro dok se uči, dok se nauči trasa ali bitno je zapravo koliko ćeš se ti nakon toga kretati. Ja sam, evo, jako puno iskustva stekla kada su se stvari počele dešavati na ulici kad sam se počela sama kretati. Kada ti priđe pijana osoba, kada ti se dogodi da se potpuno izgubiš jer je mrak, pa se dogodi da uđeš u krivi tramvaj, fulaš trasu skroz, a kasniš na fakultet pa se moraš vratiti. Tek kada se nađeš u tim situacijama jednostavno naučiš, dobiješ jedno iskustvo više. To je ono što tebi netko priča, dogodi ti se tako pa ti moraš napraviti ovako, to dok sam ne doživim u svom kretanju jednostavno, to iskustvo.*

Sud. 03: *Možda jedino kao poruka da se prenosi osobama s kojima se bude radilo da svi treninzi svijeta ne mogu ništa ako se ti ne počneš sam kretati nakon tog treninga. Možeš proći sto treninga i onda kada treninzi završe ako ćeš ti sjediti doma opet nema koristi.*

Sud. 05: *Ono što me sada malo plaši, kada sam doma gdje je toga manje, pa sam razmišljala da predložim svojoj pratiteljici da idemo pješke do teretane u buduću, da mi se mozak ne odvikne od tog filinga da po cesti se samostalno krećem.*

Pomoć okoline istaknula se kao bitna prilikom samostalnog kretanja studenata:

Sud. 01: *Ako idem negdje gdje idem često onda je to puno jednostavnije, a ako idem negdje gdje sam rjeđe, e onda je malo problematično pa pitam ljude ili vozača, vozačicu tko već vozi.. Ili si uključim onu zeta info aplikaciju na mobitelu pa probam provjerit na kojoj sam stanici ako se uspijem snaći. Ja stvarno nemam problem s komunikacijom s ljudima tako da ja stvarno ali stvarno kad god, gdje god, koristim to da pitam ljude i stvarno mi to nije uopće problem. Ako su ljudi u redu i ako im se komunicira, super.*

Sud. 01: *Često po gradu hodam tako da kad izađem iz tramvaja imam bar jednu slušalicu u uhu i provjeravam koješta, onda maknem mobitel i slušalice i idem pa ih nekad vratim. Koristila sam Lazarilo, aplikaciju za komapiranje prostora. To me iskreno zna zbunjivati u nekim slijepim uličicama i to pa onda opet radije koristim ispitivanje ljudi.*

Sud. 02: *Ja znam tu i tamo koristiti neke te aplikacije za navigaciju i ono što instaliram. Ne u velikoj mjeri jer ja više, osobno... Mislim, znam i slijepe osobe koje full koriste te aplikacije i full se s njima kreću. Ja, iskreno, stvarno više volim funkcionirati tako da pitam živu osobu na lokaciji kad sam jer mislim da mi je to najkonkretnija pomoć. Ta osoba je sa mnom na toj lokaciji, ta osoba vidi što se događa oko mene i može mi pružiti najkonkretniju pomoć. Tako da, ja tako funkcioniram.*

Sud. 02: *Svaki dan se oslanjam na pomoć iz okoline. Ali to je ono, idem preko semafora, vidim da je puno auta ili procijenim da bi mi dobro došla pomoć i pitam za pomoć. Ne znam, evo,*

sad sam išla u centru Cvjetno, to je šoping centar gdje idem i tamo je jako teško slijepim osobama jer je širok prostor, jer je puno trgovina... Ne možemo tamo sami. I ja sam zamolila da me se usmjeri prema pokretnim stepenicama i takve nekakve sitne pomoći tijekom dana. Meni je to postalo normalno.

Sud. 03: *Često pitam ljude, čak i na nekim poznatim lokacijama jer jednostavno se nešto promjeni, budem nesigurna... Pljušti kiša, jedva sebe čujem, a kamo li promet i jednostavno moram imati interakciju s ljudima.*

Sud. 03: *Ma, uvijek pitam ljude za pomoć. Dok ja nešto nađem onda taman netko naiđe i onda radije pitam čovjeka jer nekako te aplikacije... Aplikacije nisu precizne sto posto, okej nisu ni ljudi nekada ako te ne shvate ili nešto, ali nekako ipak mi je draže pitati ljude za pomoć.*

Sud. 04: *Jednom kada sam ušao u krivi tramvaj, kada sam skrenuo negdje, pitao sam neku ženu da me vrati na tu stanicu gdje sam se trebao vratiti, to je bila tako jedna situacija. Baš ne planiram nešto unaprijed trasu jer ono tu trasu po kojoj obično idem negdje već ju onako dobro i znam.*

Sud. 05: *Što se tiče zvučnih semafora ja se niti ne usudim prelaziti čim je raskrižje u pitanju, veći prijelaz gdje je i pruga, ne usudim se to prelaziti... Uvijek ima ljudi.... Možda sam nekoliko puta, kada nije bilo druge, pokušala to prijeći ali ne idem baš namjerno kada mi nije sila tako prelaziti jer buka me zbunjuje i znam malo zbog problema s leđima, zamahivati previše u desnu stranu i znam da to nije baš najbolje rješenje. Radije idem uz nekoga makar taj netko... Znalo mi je recimo poslužiti, to sam baš svojima pričala, ako je do mene neka osoba koja ima štikle onda ja samo po zvuku njezinih štikli idem i prelazim, ne moram čak ju ni zamoliti da mi pomaže... Bilo što, da ja imam neki osjećaj da dobro idem u tom velikom prijelazu.*

Sud. 05: *Tražim pomoć od ljudi jer sada, koliko vidim, aplikacije... Ti na njima moraš, ako se želiš poslužiti, moraš otprilike znati barem put kojim trebaš ići. Ja nisam učila sa svih stanica sa instruktorima.. Sada ako moram izići na studentskom centru jer se tramvaj pokvario ili sam zbog najave, nema najave pa sam fulala stanicu.. Ja iziđem na stanici koju ne znam, ne bih*

sada to išlo, još barem za sada, da otprilike znam kako bi išlo. Ako mi se to dogodilo na toj stanici pa sam pokušala popamtiti kako me netko vodio. Možda to nekako malo pomogne ali inače najradije pitam ljude i to jako dobro, stvarno, puno pomognu. Uvijek ima netko tko ide u istom smjeru, pogotovo kada su ti kvarovi isto, ljudi čekaju i ne snalaze se kako da idu, sa kojim tramvajem dalje onda netko... Čak sam jednom imala priliku, baš sa studentima upoznala sam nekoliko studenata tako, pitala sam ih za pomoć pa su išli sa mnom do doma i malo smo se i podružili u toj menzi na SC-u tako da na kraju to uvijek nekako bude, završi se pozitivno i dobijem neko iskustvo malo, upoznam nekoga i ne bude nikakvih problema.

Dobiveni podaci govore da studenti češće koriste okolinu kao pomoć tijekom samostalnog kretanja u odnosu na aplikacije. Kao razloge rjeđe uporabe aplikacija navode da im je, u trenutku, jednostavnije pitati nekoga iz okoline za pomoć, dok aplikacije češće koriste u svrhu istraživanja rute kojom se kreću, neposredno prije početka kretanja:

Sud. 01: *Ili si uključim onu zet info aplikaciju na mobitelu pa probam provjerit na kojoj sam stanici ako se uspijem snaći.*

Sud. 01: *Koristila sam Lazarilo, aplikaciju za komapiranje prostora. To me iskreno zna zbunjivati u nekim slijepim uličicama i to pa onda opet radije koristim ispitivanje ljudi. Google mapa mi često isto bude od pomoći kada je potrebno. Koristim i ove druge razne aplikacije koje nisu povezane za prostor, u smislu hodanja po gradu, nego u smislu prepoznavanja teksta s fotografija, prepoznavanja kad sebe uslikam... Doslovno kako sam se našminkala, kakva mi je boja majice, hoću li je obući ili ne.. Iako puno pomažu sve te aplikacije.*

Sud. 02: *Koristim te neke aplikacije da bih proguglala, provjerila kamo idem, čisto da znam smjer, da znam moram li prijeći neki semafor i tako ali konkretno kada se krećem, tijekom kretanja volim koristiti ljude koji su oko mene.*

Sud. 02: *Na Google karte se ja oslanjam, ali kažem ono u kojem smislu. Ja karte prije, kad mi treba konkretna pomoć... Npr. prvi put kad sam tražila jednu udrugu u kojoj volontiram ja*

*sam provjerila na Google kartama "Aha, na toj stanici moram izaći, aha moram ići u tom smjeru, moram ići tamo, tamo skrenem lijevo..." ono znala sam od prilike kuda moram ići. U jednom trenutku kada sam se, putem do **tamo pogubila jer sam nešto krivo skrenula, ja nisam otvarala tu Google karte** pa dok se ja tamo snađem prođe vrijeme nego sam se vratila i zamolila čovjeka koji je prolazio pored mene da mi pomogne jer je to bila brža i sigurnija varijanta. Meni je čovjek bio tamo na lokaciji. Puno se lakše nekako, naravno sada to ovisi od čovjeka do čovjeka i do kapaciteta, i svega ali meni je uvijek na licu mjesta pomaže živi čovjek nego pametna inteligencija.*

Sud. 03: *Ljudi se jako oslanjaju na aplikacije, aplikacija Larazillo recimo koja je baš ono za slijepce i neki ljudi s tim odlaze nema kamo ne. Ja sam to pokušala, uz najbolju volju ali nisam nešto spretna s tim, onda **mi je jednostavnije pitati ljude ali pomažu mi (nap.a. nove tehnologije)** recimo prije nego što odem na neku nepoznatu lokaciju onda upišem adresu ili u Lazarilo ili u Google maps i onda da vidim kako se uopće dolazi do tamo, koji tramvaj, koji bus, koje su ulice i tako. Ili recimo Lazarilo je dobar da mi kaže što sve ima u blizini mojoj tako da ono koristim ih ali u kombinaciji sa ljudskom pomoći koja mi je još uvijek, onako broj jedan.*

Sud. 04: *Ja jedino koristim bijeli štapić u tome, a čuo sam i za ove druge tehnologije što se tiče da te navodi i to. To nikada nisam koristio jer mi nikada nije bilo ni potrebno. Također sam pitao ove iz Vinko Beka hoće li me to naučiti npr. GPS da me navodi ali su rekli da kao oni to ne rade i pa eto. Nikada se zapravo nisam ni susreo s tim nekim modernim tehnikama niti ih znam baš puno.*

Ako usporedimo kretanje studenata po poznatim i po novim trasama nakon provedenog treninga dolazimo do rezultata koji upućuju na veću koncentraciju tijekom kretanja po nepoznatoj trasi:

Sud. 01: *Pa, moram priznati da sam na novim trasama uvijek koncentriranija, više razmišljam i više radim školski znači tehnike koje su potrebne.. Na starim trasama, pogotovo ako su ravne, neprometne onda znam malo što bi se reklo zastraniti. Zna mi se dogoditi i, da na novim trasama zeznem, ja to kažem zeznem, a to je moment kad sam već jako umorna i kad padne*

koncentracija. Moram reći da mislim da, nama koji smo potpuno slijepi, jako puno igra ulogu koncentracija. Ako smo umorni i ako nam je koncentracija lošija, a hodamo, to može biti svakako. Ja točno vidim kad sam odmorna koliko mi je lakše, a kad sam već umorna koliko mi je teže. Tako da, da... Ali evo, da se vratimo na odgovor, na novim trasama puno bolje razmišljam kako hodam.

Sud. 02: *Puno opreznije hodam na novoj trasi pa, recimo, uvijek pazim da je luk dovoljno širok, da ne opalim negdje laktom, glavom... Kada sam, recimo, na glatkim prostorima uvijek je klizna tehnika i ja to koristim uglavnom sve na poznatim trasama samo na poznatim znam raspoznati pa malo ono...*

Sud. 02: *Na nepoznatoj trasi automatski si oprezniji, tijelo je napetije i jednostavno baš si puno oprezniji u kretanju i puno pažljivije koristiš tu tehniku, hajmo to tako reći. Mislim, ne znam kako bi dala primjer. Ja koristim iste tehnike samo što ću ovdje (**nap.a.** na poznatoj trasi) imati možda malo duži luk jer sam si ja zamislila što ću jesti u menzi, a tamo baš (**nap. a.** na nepoznatoj trasi) ne mogu razmišljati o tome jer prije moram razmisliti da ne završim pod nekim kamionom, autom i slično. Recimo i brzina hoda, to mi se razlikuje kada sam na trasi koju dobro znam i na trasi koju istražujem.*

Sud. 03: *Kada sam na nepoznatoj trasi onda dosta razmišljam, pogotovo ako znam da bi mi uskoro mogla opet trebati pa se onda trudim nekako zapamtiti to. I ako mi neće trebati, opet, ako ću se morati sama vraćati da se nekako znam vratiti barem djelomično, tako da puno više tu razmišljam.*

Sud. 03: *Ne umara me svjesno, vjerujem da podsvjesno da, ali ne do te mjere da bi se ja sad nakon toga osjećala iscrpljeno ali sigurno da ima nekog udjela u onom umoru koji se skupi na kraju dama. To nije samo kod kretanja nego općenito mi moramo biti, mi slijepi, puno više koncentrirani na sve, na svašta, ne samo kod kretanja nego inače, pa onda se nekada i više iscrpimo. Sad sve ima pomalo udjela u tome, i kretanje, i slušanje, i razmišljanje što i tko je oko nas, kako se mi ponašamo, kako izgledamo i svašta.*

Sud. 04: *Npr. po nepoznatoj ruti koja mi je manje poznata to naravno koristim više bijeli štap i te tehnike kako se trebaju baš koristiti i to ono uvijek bi pitao nekoga za pomoć ako mi se nešto dogodilo. Rijetko se i kada samostalno se krećem po nepoznatoj ruti nego uvijek prvo par puta prođem s nekom videćem osobom pa onda već dobro znam i mogu malo kombinirati vid i malo štap da se snađem.*

Sud. 05: *Idem dosta opreznije. Isto najčešće koristim kliznu tehniku, baš zato što ne poznam ništa od prostora, pogotovo sada u zadnje vrijeme. Znači više kliznu i polaganije. Ne idem baš, ne isprobavam previše recimo, ako je ovo naše polje pa sada ja znam otprilike što će se dogoditi, imam tu jednu ogradu koju pratim, onako žicu koju su moji napravili, pa ako odem malo dalje od te žice, kada je više nema otprilike znam se ipak vratiti. Stekla sam taj neki filing, a na nekoj novijoj trasi to se definitivno ne bih usudila. To je ta neka razlika i ne bih baš uopće niti išla potpuno sama novu trasu, a da nije ipak netko uz mene.*

Kretanje po poznatim trasama:

Sud. 02: *Jednostavno, nije da padne koncentracija, nego sam svjesna da je to moja trasa koju, što se kaže, zatvorenih očiju mogu preći i jednostavno automatski ti se tijelo malo više opušta nego kada si u potpuno nepoznatom prostoru.*

Sud. 03: *Kada sam na trasi koja mi je već poznata onda na neka mjesta već idem i automatizmom, uopće ne moram razmišljati, do te mjere kada se nekada zamislim pa slučajno odem krivo, pa ono "Čekaj, kud sad?". Treba mi trenutak da malo saberem misli i da počnem razmišljati o tome. Kada krenem razmišljati o tome nisam sigurna kud sada trebam ići jer mi je toliko automatizirano da ono...*

Sud. 05: *Često na nekim već jako jako poznatim trasama idem sa dodirnom, pa vidim ovaj da ipak nije baš najbolje... Baš sam se to sjetila, bila sam tu jutros u dvorištu se igrala sam pesekom i ja sam nešto, bili smo u dijelu dvorišta koji je ograđen sa obje strane gdje inače nema prepreka, gdje je namijenjeno nama da trčkaramo za lopticom. Malo sam se zatrčala s*

njime i zabila se u dasku jer je neočekivana prepreka. Tako da zapravo, da. Najbolja je klizna i čak kod tih nekih malo nezgodnijih prepreka i ona bi u biti trebala ići skroz polako, to je najsigurnije. To kod mene, dosta puta zaboravim na to. Brže hodam, pogotovo sada kada se bavim sa sportom pa me uvijek treba podsjetiti, kada me god netko od mojih podsjeti da ipak idem malo laganije dobro mi dođe.

5. DISKUSIJA

Cilj ovog istraživanja bio je dobiti uvid u iskustva studenata oštećena vida o treningu orijentacije i kretanja. Dobiveni rezultati mogu se podijeliti u sljedeće kategorije: **izazovi prije ulaska u treninga, izazovi tijekom treninga te izazovi nakon provedenog treninga orijentacije i kretanja te dobiti treninga orijentacije i kretanja**. Ovom podjelom dobiva se uvid u različite izazove s kojima su se studenti susreli tijekom svakog segmenta samog treninga.

Rezultati provedenog istraživanja ističu značajan utjecaj obitelji na ulazak u trening orijentacije i kretanja. Roditelji su bili svjesni studentove potrebe za osamostaljenjem, a samostalnost se potiče upravo kroz trening orijentacije i kretanja te, kasnije, kroz samostalno kretanje. Izazov s kojim su se studenti susreli u ovom segmentu treninga je razvoj **prezaštitničkog odnosa roditelja** zbog nedovoljnog poznavanja njihovih mogućnosti i kompetencija. Takav odnos može dovesti do toga da studenti oštećena vida ne steknu socijalne vještine i samopouzdanje koje im je nužno za samostalnost (Bishop i Rhind, 2011). Promatrajući iskustva studenata vidljivo je da su, prije ulaska u trening, bili ovisni o roditeljima, a potreba za samostalnim kretanjem uglavnom se javljala u fazi života u kojoj je došlo do potrebe za većim osamostaljenjem kao što je upis na fakultet. Također, sudionici izvještavaju o tome da su i prije dolaska na fakultet poznavali određene tehnike kretanja po unutarnjim i vanjskim prostorima ali su radije birali oslanjati se na roditeljsku pomoć i ne koristiti ih.

Phangia Dewald (2019) navodi da su strepnja i strah roditelja važan element koji utječe na samostalno kretanje djece oštećena vida, a upravo je ohrabrenja od strane roditelja ključan faktor koji utječe na razvoj vještina grube motorike djece oštećena vida, a kasnije i na sam trening orijentacije i kretanja. Kao potencijalno rješenje ovog problema predlaže se rad i usmjeravanje instruktora orijentacije i kretanja na rad s obiteljima djece oštećena vida u svrhu stjecanja vještina i samopouzdanja potrebnog za osnaživanje djece oštećena vida za samostalno kretanje (Phangia Dewald i sur., 2015). Uključivanje roditelja i uže okoline, u proces osposobljavanja osobe oštećena vida za samostalno kretanje je poželjno upravo kako bi se izbjegao razvoj negativnih stavova ili negativnih očekivanja, ali i kako bi se došlo do spoznaje da poticanje okoline pozitivno djeluje na osobu oštećena vida te ubrzava njeno osamostaljenje (Mršić, 1995).

Trening orijentacije i kretanja ima pozitivan učinak na integraciju osoba oštećenog vida u društvu te na njihovo sudjelovanje u aktivnostima zajednice (Abubakar, 2019) što možemo promatrati u kontekstu socijalnog ograničavanja kojeg studenti navode u svojim odgovorima. Do socijalnog ograničavanja studenata dolazi zbog ovisnosti o roditeljima koja je posljedično povezana sa roditeljskim strahom od njihovog samostalnog kretanja. Osim toga, dobiveni rezultati upućuju i na neinformiranost okoline o mogućnostima provedbe treninga orijentacije i kretanja kao i samostalnog kretanja osoba oštećena vida, što dovodi do razvoja **negativnih stavova okoline i neprihvatanja od strane vršnjaka**, s kojima su se studenti susreli prije ulaska u trening orijentacije i kretanja. U kontekstu dobivenih rezultata pronađena su istraživanja (Butler i Bowbly, 1997; Vujačić, 2006) koja govore o podcjenjivanju sposobnosti osoba oštećena vida u obliku izražavanja sažalijevanja i zabrinutosti, o izbjegavanju ulaska videćih osoba u socijalne odnose sa slijepim osobama zbog nepoznavanja njihovih teškoća.

Kada govorimo o načinima kretanja studenata oštećena vida prije treninga, iz dobivenih rezultata ističu se ovisnost o roditeljima i tehnika videćeg vodiča kao primaran način kretanja. Kao jedan od razloga izbjegavanja samostalnog kretanja navodi se **strah roditelja** koji je automatski utjecao na pojavu straha kod studenata oštećena vida, te su iz tog razloga izbjegavali samostalno se kretati. Upravo se obiteljski strahovi, prezaštitnički odnos roditelja te uspoređivanje osobe oštećena vida s videćim osobama navode kao faktori koji mogu dovesti do razvoja straha i osjećaja nedostatnosti kod osoba oštećena vida (Al-Zboon, 2016).

Prije početka formalnog treninga orijentacije i kretanja tehnika videćeg vodiča korištena je kao primarna, a dobiveni rezultati upućuju na svjesnost studenata o potrebi za videćim vodičem.

Kao nedostatak navedene tehnike izdvaja se razlikovanje ruta kojima se kreće osoba koja je u ulozi videćeg vodiča u odnosu na rute koje koristi osoba oštećena vida što potvrđuje dosadašnje spoznaje koje govore da osobe oštećena vida, u odnosu na videće osobe, za dolazak od točke A do točke B, koriste trostruko više orijentira koji im moraju biti blizu jer ne mogu koristiti udaljene i uočljive orijentire kao videće osobe (Gollidge, 1997). Osim toga uočen je i problem neprimjerenog pristupa osobi oštećena vida u kontekstu nedostatka komunikacije s osobom, što potvrđuje da za primjenu tehnike videćeg vodiča nije dovoljno samo ostvariti inicijalni kontakt odnosno dodir već je sama tehnika zahtjevnija, kako za osobu oštećena vida, tako i za videću osobu (Runjić i sur., 2009).

Daljnjom analizom podataka, u okviru teme kretanja prije ulaska u trening orijentacije i kretanja, dolazi se do zaključka da su studenti koristili tehniku videćeg vođa zbog neprilagođene okoline, iako su imali određena znanja i iskustva kretanja pomoću bijelog štapa te su poznavali određene tehnike, ali ih nisu imali gdje primjenjivati, što ih je dodatno ograničavalo u društvenom životu ali i u uključenosti u aktivnosti svakodnevnog života i hobije. Ovaj podatak dovodi do spoznaja koje se tiču prilagođenosti okoline za samostalno kretanje osoba oštećena vida.

Rezultati pokazuju da, svi studenti koji su sudjelovali u istraživanju, stanuju van Zagreba, a iz odgovora se može uočiti da su ciljano odabrali Zagreb kao mjesto studija jer je prilagođen za samostalno kretanje osoba oštećena vida ali i jer im pruža mogućnosti uključivanja u trening orijentacije i kretanja. Prilagodbe koje su se izdvojile u rezultatima odnose se na **auditivnu prometnu signalizaciju, infrastrukturnu prilagođenost kao i na dostupnost i prilagođenost javnog prijevoza.**

Koutsoklenis i Papadopoulos (2014) govore o važnosti auditivnih informacija, prometnoj signalizaciji na semaforima i taktilnim crtama vodiljama za samostalno kretanje osoba oštećena vida što se potvrđuje i u ovom istraživanju. Studenti u svojim odgovorima ističu zvučne semafore kao korisne prilikom samostalnog kretanja te taktilne crte vodilje, no ukazuju i na veću potrebu za istima. Navode kako je potrebno povećati broj taktilnih crta vodilja po gradu Zagrebu, a osobito na većim otvorenim prostorima na kojima, prilikom kretanja, nemaju dovoljan broj orijentira na koje bi se oslanjali, a ističu i činjenicu da dosta raskrižja u gradu nije regulirano zvučnim semaforima. Problemi s kojima se studenti susreću tijekom samostalnog kretanja vezani su uglavnom za suženja na nogostupima izazvana parkiranim automobilima, neadekvatno prilagođena raskrižja, neravan teren po kojem se kreću te uz neprimjereno označene promjene na trasi npr. radovi na dijelu nogostupa, a rezultatima u prilog govori i istraživanje provedeno u Turskoj (Baris i Uslu, 2009) koje ukazuje da je 90% sudionika oštećena vida potvrdilo postojanje prepreka na gradskim ulicama tijekom samostalnog kretanja, a čak 97.4% ispitanika kao najveću prepreku tijekom kretanja izdvaja upravo vozila parkirana na pločnicima. Kada govorimo o javnom prijevozu u Zagrebu, studenti navode kako im je od velikog značaja sama dostupnost prijevoza, a kao glavnu prilagodbu javnog prijevoza, koja im je značajna, ističu audio najave u tramvajima i autobusima. Uloga javnog prijevoza za samostalno kretanje osoba oštećena vida bila je predmet dosadašnjih istraživanja (Low i sur., 2020; Golledge i sur., 1997; Gold i Simson, 2005) koja potvrđuju rezultate dobivene u okviru ovog diplomskog rada.

U kontekstu prilagodbe Zagreba za kretanje osoba oštećena vida dolazi se do zaključka da je Zagreb **dobro prilagođen** za samostalno kretanje osoba oštećena vida u odnosu na mjesto stanovanja studenata ali da postoji potreba za dodatnim poboljšanjem. Istovremeno se nameće pitanje koliko su studenti oštećena vida izvan Zagreba diskriminirani i zakinuti za mogućnost samostalnog kretanja ali i studiranja u mjestu stanovanja, obzirom da dobiveni rezultati ukazuju na to da su sudionici istraživanja ciljano birali Zagreb za upis studija.

Promatrajući dobivene rezultate studenti navode da su se, za vrijeme treninga orijentacije i kretanja, osjećali **nedostatno po pitanju vlastitih kompetencija**. U tom okviru došlo je do pojave **nesigurnosti** tijekom samostalnog kretanja ali i do pojave straha tijekom samostalnog kretanja. **Strah** se javljao zbog nesigurnosti u procjeni okoline kojom se studenti kreću, a u početku treninga, kretanje bi se svodilo na fragmente, od točke A do točke B. Studenti u svojim odgovorima navode da im je trebalo određeno **vrijeme prilagodbe** na sam trening orijentacije i kretanja jer sada trebaju, za razliku od razdoblja kada su se kretali tehnikom videćeg vodiča, samostalno razmišljati o tome kuda i na koji način se kreću. Dobiveni rezultati mogu se potkrijepiti dosadašnjim spoznajama i istraživanjima.

Hodanje osoba oštećena vida, uz obavljanje drugih zadataka, zahtjeva dodatan mentalni napor, a što se više kreću po određenoj trasi i što je više poznaju ulažu manje mentalnog napora u svoje kretanje jer se informacije o okolini kojom se kreću pohranjuju u dugotrajno pamćenje za kasniju upotrebu (Turano i sur., 1998) čime se objašnjava vrijeme potrebno za prilagodbu na trening ali i strah od samostalnog kretanja na samom početku treninga. Soong i sur. (2001) provedli su istraživanje koje je ispitalo učinak treninga orijentacije i kretanja na samostalno kretanje osoba oštećena vida, a u istraživanje je, osim osoba oštećena vida, bila uključena i kontrolna skupina ispitanika sačinjena od populacije urednog vida. Rezultati istraživanja pokazuju da trening orijentacije i kretanja ne dovodi do poboljšanja mobilnosti osoba oštećena vida odmah po završetku treninga već da je za vidljivi napredak potrebno određeno vrijeme i kontinuirana vježba što dodatno potvrđuje rezultate dobivene u okviru ovog diplomskog rada.

Nadalje, rezultati istraživanja pokazuju da su studenti svjesni **važnosti komunikacije s okolinom** čak i kada su uključeni u trening orijentacije i kretanja. Studenti su tijekom treninga imali priliku steći iskustvo komunikacije s okolinom iako navode da u ovom segmentu nisu imali značajnih poteškoća te da im nije predstavljalo problem zatražiti ili odbiti pomoć od okoline.

Također, pokazalo se kako je trening orijentacije i kretanja studentima bio **prioritetan u odnosu na druge obaveze**, te su mu posvećivali dobar dio vremena, a intenzitet treninga opadao je u odnosu na vrijeme provedeno u treningu što potvrđuje da su studenti prepoznali važnost treninga orijentacije i kretanja te su mu se, kao takvom, posvetili.

U dobivenim rezultatima vidljivo je da se studenti i dalje oslanjaju na **pomoć od okoline tijekom samostalnog kretanja**. Kao glavni razlog tomu navode lakši i brži pristup informacijama u trenutku kada naiđu na određeni problem ili prepreku u odnosu na uporabu aplikacija i novih tehnologija za pomoć. U ovom slučaju studenti samostalno biraju i u određenom trenutku iskorištavaju prisutnost bilo koje videće osobe koja ne mora nužno poznavati tehniku videćeg vodiča, te, zajedno s njom, aktivno sudjeluju u kretanju kroz upućivanje u korake koje treba poduzeti (Mršić, 1995). Jedna od prednosti korištenja okoline kao izvora pomoći je u tome što videća osoba može kontinuirano pružati informacije o promjenama u okolini u kojoj se kreće osoba oštećena vida, ali pri pružanju ovakve vrste pomoći treba biti oprezan kako se ne bi poticala ovisnost osoba oštećena vida (Nang, 2017). Upravo o ovom problemu izvještava i jedna sudionica istraživanja koja navodi da je često znala tražiti pomoć videće osobe tijekom kretanja iako joj pomoć nije bila potrebna. Nadalje, vidljivo je sa su studenti važnost okoline kao izvora pomoći bili svjesni već tijekom trajanja samog treninga te da, prilikom samostalnog kretanja, nemaju značajnijih problema kada trebaju pitati za pomoć.

U određenoj mjeri, studenti se oslanjaju i na uporabu aplikacija kao izvora pomoći, ali rezultati pokazuju da aplikacije uglavnom koriste kako bi unaprijed provjerili rutu kretanja. Ističu i kako imaju određene poteškoće s korištenjem aplikacija te nedovoljno dobro snalaženje u primjeni istih tijekom kretanja.

Iako su prošli trening orijentacije i kretanja studenti u svojim odgovorima izvještavaju o **načinima kretanja na poznatim i nepoznatim trasama**. Logično je zaključiti da se njihovo kretanje znatno razlikuje u te dvije situacije. Kada se kreću po novim trasama, studenti ih više istražuju te su dosta oprezniji i nesigurniji prilikom samostalnog kretanja za razliku od kretanja po poznatim trasama što potvrđuje da se, iskustva osoba oštećena vida o okolini u kojoj se kreću, temelje na informacijama na koje nailaze tijekom kretanja po određenoj trasi, a sve prikupljene informacije dobivaju se istraživanjem same rute po kojoj se kreću (Steyvers i Kooijman, 2009). Studenti navode da više pažnje posvećuju ispravnom korištenju tehnika te puno više pažnje obraćaju na

okolinu u kojoj se kreću. U okviru dobivenih rezultata možemo govoriti o različitim vrstama anticipacije koje su potrebne osobama oštećena vida za samostalno kretanje. Poulton (1957) definira tri vrste anticipacije koje osobe koriste tijekom kretanja:

- Receptorska anticipacija- temelji se na opažanju te pomoću nje osoba može predvidjeti budući događaj na temelju informacija koje dobije vizualnim opažanjem okoline
- Perceptivna anticipacija – temelji se na prepoznavanju značajki okoline na temelju kojih se predviđa budući događaj
- Memorijska anticipacija - temelji se na prethodnim iskustvima osobe na osnovu kojih osoba predviđa budući događaj u odnosu na već poznate informacije kojima raspolaže

Osobe oštećena vida nemaju sposobnost receptorske anticipacije jer, zbog nedostatka vida, ne mogu izravno vidjeti svoju okolinu i reagirati na događanja u okolini te, upravo iz tog razloga, moraju prilagoditi svoje kretanje na novim trasama kako bi prilagodili svoje kretanje nastaloj situaciji. Što se češće kreću po određenoj trasi, osobe oštećena vida razvijaju perceptivnu anticipaciju trase te se, a postupno se razvija i memorijska anticipacija. Sukladno tomu, njihovo kretanje postaje sigurnije i učinkovitije (Poulton, 1957) što govori u prilog dobivenim rezultatima u ovom istraživanju.

Kao glavne dobrobiti treninga orijentacije i kretanja studenti u svojim odgovorima navode tehnike kretanja koje su naučili tijekom treninga. Navode i da im je trening pružio **veću sigurnost i samostalnost tijekom kretanja**, ali i da su naučili određene tehnike samopomoći u situacijama kada se dogodi neka pogreška prilikom kretanja po određenoj ruti. Dobiveni rezultati potvrđuju zaključke dosadašnjih istraživanja koja su se bavila proučavanjem kretanja slijepih osoba nakon završenog treninga. Kim i sur. (2019) zaključili su da je velik broj osoba oštećena vida koji prolaze trening orijentacije i kretanja siguran u svoje sposobnosti samostalnog kretanja nakon završenog treninga, no intenzitet njihova kretanja nije povezan s osjećajem sigurnosti tijekom kretanja.

6. ZAKLJUČAK

Studenti oštećena vida susreću se s raznim problemima u svakodnevnom funkcioniranju, a kao jedan od izazova javlja se i razvoj samostalnosti u kretanju kojoj doprinose vještine treninga orijentacije i kretanja.

Za razliku od mjesta stanovanja sudionici istraživanja prepoznali su Zagreb kao bolje prilagođen osobama oštećena vida i njihovom samostalnom kretanju. Studenti su bili motivirani za ulazak u trening orijentacije i kretanja te su ga prioritizirali, ali su imali nerealna očekivanja od treninga, pri tome obitelj se pokazala kao značajan faktor koji potiče njihovu samostalnost prilikom kretanja unatoč strahu i prezaštićivanju.

Problemi gradske infrastrukture prepoznati su u nedostatku taktilnih crta vodilja na većim otvorenim prostorima, ali i u suženju nogostupa koja su izazvana parkiranim automobilima. Prednosti prilagodbe okoline tiču se zvučnih semafora na pješačkim prijelazima, zvučnih najava u javnom prijevozu ali i sama dostupnost javnog prijevoza. Studenti koriste nove tehnologije u svrhu provjere rute kojom se kreću, ali nailaze na teškoće u njihovoj primjeni te se radije oslanjaju na pomoć od strane okoline tijekom samostalnog kretanja.

Prije ulaska u trening orijentacije i kretanja studenti su se primarno kretali tehnikom videćeg vodiča te su ovisili o roditeljima, a dobiti nakon provedenog treninga su naučene tehnike koje im omogućuju samostalno kretanje, ali i porast samopouzdanja i sigurnosti u vlastite vještine.

Studenti svakodnevno primjenjuju znanja i vještine stečene treningom treninga orijentacije i kretanja, smatraju da se mogu sigurno i samostalno kretati okolinom što govori o pozitivnom utjecaju treninga na stavove i očekivanja od samih sebe. Po novim trasama kreću se dosta opreznije te su znatno više orijentirani na istraživanje okoline u kojoj se kreću u odnosu na kretanje po već poznatim trasama.

Istraživanje je provedeno u razdoblju od mjesec dana putem pet polustrukturiranih intervjua nakon čega je obavljeno doslovno transkribiranje intervjua te njihova tematska analiza.

Preporuča se u budućim istraživanjima ispitati kakva su iskustva studenata oštećena vida s treningom orijentacije i kretanja u drugim gradovima Hrvatske, ali i kako dostupnost usluga

treninga utječe na odluku studenata za upis fakulteta. Ovo je prvo istraživanje ove vrste u Republici Hrvatskoj koje, na temelju dobivenih spoznaja, otvara mogućnost za daljnje kvalitativne i kvantitativne analize koje se tiču tematike orijentacije i kretanja iz perspektive studenata.

LITERATURA

1. Abubakar, I.I. (2019). Influence of Orientation and Mobility Training on Social Integration of Adults with Visual Impairment in Kano State, Nigeria.
2. Al-Zboon, E. (2016). Childhood fears among children who are blind: the perspective of teachers who are blind. *Early Years*, 37(2), 158–172. <https://doi.org/10.1080/09575146.2016.1168789>
3. Babić, Z., Leutar, Z. (2010). Položaj osoba s invaliditetom na tržištu rada Republike Hrvatske. *Socijalna ekologija*, 19(2), 195-213.
4. Baris, M. E., Uslu, A. (2009): Accessibility for the disabled people to the built environment in Ankara, Turkey. *African Journal of Agricultural Research*, 4 (9), 801- 814.
5. Bishop, D., i Rhind, D. J. A. (2011). Barriers and enablers for visually impaired students at a UK Higher Education Institution. *British Journal of Visual Impairment*, 29(3), 177-195. <https://doi.org/10.1177/0264619611415329>
6. Blasch, B. B., i Stuckey, K. A. (1995). Accessibility and Mobility of Persons who are Visually Impaired: A Historical Analysis. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 89(5), 417-422. <https://doi.org/10.1177/0145482X9508900506>
7. Butler, R., i Bowlby, S. (1997). Bodies and Spaces: An Exploration of Disabled People's Experiences of Public Space. *Environment and Planning D: Society and Space*, 15(4), 411-433. <https://doi.org/10.1068/d150411>
8. Cheong, L.S. and Abdullah, H.S.L. and Yusop, F.D. and Muhamad, A.S. and Tsuey, C.S. and Wei, C.S. (2012) *Challenges among individuals with visual impairment in an institution of higher learning in Malaysia*. *Journal of Special Needs Education*, 2. pp. 99-107.
9. Čorkalo Biruški, D. (2014). Etički izazovi kvalitativnih istraživanja u zajednici: od planiranja do istraživačkog izvještaja. *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (3), 393-423. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v21i2.7>
10. Crandall, W., Bentzen, B. L., Myers, L., Brabyn, J. (2001). New orientation and accessibility option for persons with visual impairment: transportation applications for remote infrared signage. *Clinical and experimental optometry*, 84(3), 120-131.

11. Gold, D. i Simson, H. (2005). Identifying the needs of people in Canada who are blind or visually impaired: Preliminary results of a nation-wide study. *International Congress Series*. 1282. 139-142. [10.1016/j.ics.2005.05.055](https://doi.org/10.1016/j.ics.2005.05.055).
12. Golledge, R. G. (1997). On Reassembling One's Life: Overcoming Disability in the Academic Environment. *Environment and Planning D: Society and Space*, 15(4), 391-409. <https://doi.org/10.1068/d150391>
13. Golledge, R. G., Marston, J. R., i Costanzo, C. M. (1997). Attitudes of Visually Impaired Persons Toward the Use of Public Transportation. *University of California Transportation Center, Working Papers*. <https://ideas.repec.org/p/cdl/uctcwp/qt34x1z4m8.html>
14. Hougann, E, (1987). Visually impaired students in higher Education in Norway. *Journal of Visual Impairments and Blindness*. 4 (92), 235 -250.
15. Kamali, N., i Ashori, M. (2023). The effectiveness of orientation and mobility training on the quality of life for students who are blind in Iran. *British Journal of Visual Impairment*, 41(1), 108-120.
16. Kim, D. S., Smith, C. S., i Connors, E. (2019). *Travel Behavior of Blind Individuals before and after Receiving Orientation and Mobility Training (Phase 2)* (No. TRCLC 2016-05).
17. Kiš-Glavaš, L., Majsec Sobota, V., Sokač, K., Gavrilović, A., Sobota, I. (2008). Zapošljivost nezaposlenih osoba s invaliditetom. Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) u Hrvatskoj, Zagreb.
18. Koutsoklenis, A., Papadopoulos, K. (2014). Haptic cues used for outdoor wayfinding by individuals with visual impairments. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 108(1), 43-53.
19. Lamza Posavec, V. (2021). *Metodologija društvenih istraživanja: temeljni uvidi*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
20. Lourens, H., & Swartz, L. (2016). Experiences of visually impaired students in higher education: bodily perspectives on inclusive education. *Disability & Society*, 31(2), 240–251. <https://doi.org/10.1080/09687599.2016.1158092>
21. Low, W.-Y., Cao, M., De Vos, J., i Hickman, R. (2020). The journey experience of visually impaired people on public transport in London. *Transport Policy*, 97, 137–148. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2020.07.018>

22. Malik, S., Abd Manaf, U. K., Ahmad, N. A., i Ismail, M. (2018). Orientation and mobility training in special education curriculum for social adjustment problems of visually impaired children in Pakistan. *International Journal of Instruction*, 11(2), 185-202.
23. Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Naklada slap.
24. Mršić, V. (1995): Orijentacija i mobilitet u Hrvatskoj : obučavanje slijepih i slabovidnih za neovisno kretanje, Hrvatska udruga za školovanje pasa vodiča i mobilitet, Zagreb, 13
25. Nang, A. P. (2017). *Training The Visually Impaired On Orientation And Mobility Skills: The Case Study Of Garu-Tempame District In The Upper East Region Of Ghana*. Unpublished Thesis of Master Degree, University for Development Studies, Tamale Ghana.
26. Oats, R., i Disele, C. (2019). Exploring the Experiences of Students with Visual Impairments at the University of Botswana. *Disability, CBR & Inclusive Development*, 30(1), 126-138.
27. Omede, A. A. (2015). The Challenges of Educating the Visually Impaired and Quality Assurance in Tertiary Institutions of Learning in Nigeria. *International journal of educational administration and policy studies*, 7(7), 129-133.
28. Otyola, W., Grace, M., i Muwagga, A. (2017). Challenges faced by visually impaired students at Makerere and Kyambogo Universities. *Makerere Journal of Higher Education*. 9. 75. 10.4314/majohe.v9i1.6.
29. Phangia Dewald, H. B. (2019). *Providing Orientation and Mobility Support via InPerson and Teleintervention Home Visits for Children with Visual Impairment in Early 44 Intervention. (Doctoral dissertation)*. College of Education and Behavioral Sciences School of Special Education, The University of Northern Colorado.
30. Phangia Dewald, H. B., Faris, C., Borg, K. S., Maner, J., Martinez-Cargo, L., Carter, M. (2015). Expanding the frontiers of orientation and mobility for infants and toddlers in New Mexico and Utah. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 106(6), 502-507.
31. Poulton, E. C. (1957). On prediction in skilled movements. *Psychological Bulletin*, 54(6), 467–478. <https://doi.org/10.1037/h0045515>

32. Richardson, J. T. E., Roy, A. W. N. (2002). The representation and attainment of students with a visual impairment in higher education. *British Journal of Visual Impairment*, 20(1), 37-48. <https://doi.org/10.1177/026461960202000107>
33. Runjić, T., Nikolić, B. i Bilić Prcić, A. (2009). Povezanost tehnika videćeg vođića i samostalnog kretanja osoba oštećena vida. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45 (2), 1-10. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/52008>
34. Soong, G. P., Lovie-Kitchin, J. E., i Brown, B. (2001). Does mobility performance of visually impaired adults improve immediately after orientation and mobility training?. *Optometry and vision science : official publication of the American Academy of Optometry*, 78(9), 657–666. <https://doi.org/10.1097/00006324-200109000-00011>
35. Steyvers, F. J. J. M., i Kooijman, A. C. (2009). Using route and survey information to generate cognitive maps: Differences between normally sighted and visually impaired individuals. *Applied Cognitive Psychology*, 23, 223–235. <https://doi.org/10.1002/acp.1447>
36. Strauss, A. i Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research*. Sage publications.
37. Tellefson, M. J., Koehler, W. S., Botsford, K. D., i Cook, L. (2019). Orientation and mobility career, college, and community readiness standards: A Delphi study. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 113(3), 220-234.
38. Turano, K. A., Geruschat, D. R., i Stahl, J. W. (1998). Mental effort required for walking: effects of retinitis pigmentosa. *Optometry and vision science : official publication of the American Academy of Optometry*, 75(12), 879–886. <https://doi.org/10.1097/00006324-199812000-00010>
39. Vujačić, M. 2006. “Problemi i perspektive dece s posebnim potrebama”. *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja* 38/1: 190–207.
40. Zovko, G. (1994): *Peripatologija 1*, Školske novine, Zagreb, 11-20.